

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu, 70 (2022), 188-207.

Geliş/Received: 16.01.2022

Kabul/Accepted: 24.03.2022

DOI: 10.46955/ankuayd.1058736

(Araştırma Makalesi/Research Article)

İSMET İNÖNÜ VE KÖY ENSTİTÜLERİ İSMET İNÖNÜ AND VILLAGE INSTITUTES

AHMET GÜLEN*

ÖZ

Türk eğitim tarihinde derin izler bırakan Köy Enstitüleri, Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı döneminde temelleri atılan ve İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde resmîyete kavuşan kurumlardır. 17 Nisan 1940 tarihli kanunla hizmete giren bu eğitim kurumları kısa zaman içinde yaygınlık kazanmış ve Anadolu'nun dört bir yanında açılan Köy Enstitüleri, sadece eğitimin köylere kadar yayılmasında önemli işlevler üstlenmemiş, aynı zamanda kırsala müziği, tiyatroyu ve edebiyatı götürme işlevi de üstlenmiştir. Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel ve İlköğretim Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un isimleriyle özdeşleşen Köy Enstitüleri'nde İsmet İnönü'nün rolü günümüzde aydın kesim tarafından daha çok bu kurumların tasfiyesi süreciyle özdeşleştirilmektedir. Oysa İsmet İnönü, özellikle II. Dünya Savaşı yıllarında Köy Enstitüleri'yle ve gelişimiyle bizzat meşgul olmuştur. Bu çalışmanın amacı Edirne'den Kars'a kadar yayılan Köy Enstitüleri'ni sıklıkla ziyaret eden İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı süresi boyunca bu kurumlarla ilişkilerini ve bu kurumlar üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Hasan Âli Yücel, İsmail Hakkı Tonguç, İsmet İnönü, Köy Enstitüleri, 17 Nisan.

ABSTRACT

Village Institutes, which left deep traces in Turkish education history, are institutions that were founded during the Presidency of Mustafa Kemal Atatürk and became official during the Presidency of İsmet İnönü. These educational institutions, which were put into service with the law dated April 17, 1940, became widespread in a short time and the Village Institutes opened all over Anatolia not only played an important role in the spread of education to the villages, but also assumed the function of introducing music, theater and literature to rural life. According to the intelligentsia, İsmet İnönü's role in the Village Institutes, identified with the names of Minister of National Education Hasan Âli Yücel and Primary Education Director İsmail Hakkı Tonguç, is now largely identified with the liquidation process of these institutions. However, İsmet İnönü was personally involved in the Village Institutes and their development, especially during the World War II. This study aims to reveal the relationship of İsmet İnönü, who frequently visited the Village Institutes spread from Edirne to Kars, with these institutions and his effects on them during his Presidency.

Keywords: April 17th, Hasan Âli Yücel, İsmail Hakkı Tonguç, İsmet İnönü, Village Institutes.

* Dr., DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, ahmet.gulen@deu.tr, ORCID: [0000-0002-6585-0212](https://orcid.org/0000-0002-6585-0212).

Extended Abstract

Village Institutes, which are accepted as an indispensable educational move in the Turkish education history, were a project that was founded during the period of Mustafa Kemal Atatürk and was brought to life by law during the presidency of Atatürk's successor İsmet İnönü after Atatürk's death. In the 1930s, when the literacy rate was quite low, the village institutes project, which started with village teacher courses to eliminate the lack of schools and teachers in rural areas, gained importance as a modernization movement. It should also be noted that this important educational move is unique to the Turkish education system. While a large part of the population lived in rural areas in the 1940s, the main purpose of village institutes was to both teach productive agricultural practices to people who make a living from agriculture and to meet their teacher and health worker needs. The village institutes, which were established by the law dated April 17, 1940, adopted by the Turkish Grand National Assembly, would only accept students from rural areas. Village institutes, which provided both technical and applied education to rural students, were one of the institutions that President İsmet İnönü attached great importance to, especially during the single-party period. During the difficult days of the World War II, İnönü paid close attention to the village institutes opened in various parts of Turkey between 1940-1945 and made efforts to keep Turkey out of the war and to struggle with various economic difficulties arising from the war conditions. İsmet İnönü worked in close cooperation with Minister of National Education Hasan Ali Yücel and Primary Education Director İsmail Hakkı Tonguç. As part of this cooperation, İsmet İnönü ordered the number of village institutes to be increased, and when the reports in response pointed to the difficulties in opening new ones, İnönü stated that Turkey could not be led into making this move after World War II. During his presidency, İnönü, who clearly expressed the importance he attached to primary education both in his speeches and in his writings, and frequently set goals for this purpose, visited village institutes at every opportunity during this five-year period and supervised the activities of these educational institutions. During his visits, İnönü made efforts to eliminate the deficiencies he saw in the village institutes and took a close interest in both the educators and the students of these institutions quickly. Informing the government about the developments and problems in village institutions with the reports he prepared, President İsmet İnönü warned the relevant government institutions to take action to resolve these problems. During his travels, İnönü, who followed the village institutes he saw, the nutrition of his students, the workshops, the health problems and the fine arts with close interest, visited a total of 18 village institutes between 1941-1949. Considering that there were only 21 village institutes open in Turkey at that time, it is clear that İsmet İnönü could not find the opportunity to visit only three of them. President İnönü made his first visit to İzmir Kızıllı Village Institute in 1941 and his last visit to Kastamonu Gököy Village Institute in 1949. Attaching special importance to April 17th as the anniversary of the establishment of village institutes, İnönü attended the anniversary ceremonies held in Hasanoğlu twice and visited Gököy Village Institute. The transition to the multi-party system after the Second World War, which is accepted as a milestone in the history of the Republic of Turkey, also marks an important milestone for village institutes. It is an undeniable fact that President İsmet İnönü lost his interest in village institutes and his visits to the Institutes became infrequent, while Hasan Ali Yücel and İsmail Hakkı Tonguç, prominent actors in this particular field, were dismissed as the country left the single-party system that had been going on since the 1930s. It is possible to conclude that İsmet İnönü neglected the village institutes during the throes of the transition to the multi-party system, which represents a clear transformation, in this new period of 1945 and beyond. While İsmet İnönü's attitude during the closure of village institutes is not covered, this study covers İnönü's activities related to Village Institutes during his Presidency.

Giriş

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren köyde eğitim sorunu önemle ele alınan bir mesele olmuştur. Kuruluş devresinde Türkiye'de yaklaşık 35 bin civarında köy okulu ve bu okullar için gereken öğretmen sayısı 50 bin iken, elde bulunan ilkokul öğretmeni sayısı sadece 17 bindi.¹ Eğitim konusunda Mustafa Necati'den başlayarak Reşit Galip ve Saffet Arıkan'ın Millî Eğitim Bakanlıkları döneminde önemli çalışmalar yapılmıştır. Necati döneminde Kayseri'de bir Köy Muallim Mektebi açılırken, Saffet Arıkan döneminde de Eskişehir Mahmudiye'de bir eğitim kursu açılmıştır.² Kısa süre içinde çıkan Köy Eğitimleri Kanunu'yla sayıları artan eğitim kursları Köy Öğretmen Okulu'na dönüştürülmüş ve ileride açılacak Köy Enstitüleri için bir temel oluşturulmuştur.³ Yine

¹ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam C:II*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1967, 376.

² Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: Pegem Akademi, 31. bs., 2019, 392.

³ Şerafettin Turan, *İsmet İnönü, Yaşamı, Dönemi, Kişiliği*, Ankara, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000, 195.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Amerikalı uzman John Dewey'in Türkiye'ye gelerek eğitimde yapılacak reformlar konusunda bir rapor hazırlaması da önemlidir. Nitekim Dewey, köylerin eğitim sorunu için "Türkiye'de kırsal kesimde yaşayanları köy yaşamına dayanan ve köy çocuğunu çiftliğe" bağlayan bir eğitim sistemi önermiştir.⁴ Nüfusunun büyük çoğunluğu kırsalda yaşayan Türkiye'de açılacak köy okullarının tarıma ağırlık vermelerinin, belli bir dönümlük toprağa sahip olmalarının yerinde olacağı ve köylere öğretmen okullarının yapılmasıyla her köyde bir eğitimcinin bulunmasının gerekliliği de vurgulanmıştır.⁵

1933-1934 yıllarında eğitim ve köy eğitimi seferberliği 1935 yılında İsmail Hakkı Tonguç'un İlköğretim Müdürü olarak atanmasıyla hız kazanmıştır.⁶ Aynı sene yapılan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Kurultayı'nda "askerliğini onbaşı-çavuş olarak yapan gençlerin kısa bir eğitim sonrası kendi köyelerine eğitmen olarak gönderilmesi" kararı alınmıştır.⁷ 1935 nüfus sayımına göre erkek nüfusta okuryazarlık oranı % 23, kadın nüfusta ise sadece % 8'di. 31 bin köyde ise okul bulunmuyordu.⁸ Bu rakamlar da kırsaldaki eğitim ve öğretmen sorununu çözenin aciliyetini ortaya koymaktadır. Çünkü Türkiye'nin Atatürk'ün de gösterdiği çağdaş ve gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşması için önce yurttaşlarının okuryazar olması ve sonra da hızla kalkınabilmesi bir zorunluluktur.⁹ Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatıyla Cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü'nün göreve gelmesinden kısa zaman sonra Mili Eğitim Bakanlığı'na İzmir milletvekili Hasan Âli Yücel getirilmiştir.¹⁰ Yücel, 1932'de Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsü'ne müdür olarak atanmış, bir sene sonra da Ortaokul Eğitim Genel Müdürü olarak görev almıştır ve 1935 yılında da milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (TBMM) girmiştir.¹¹ Cumhurbaşkanı İnönü, yeni bakan olduğu günlerde Yücel'le görüşmesinde "ilköğretim işine çok önem verdiğini ve başlanan eğitmen yetiştirme hareketinin sürdürülmesi gerektiğini" söylemişti.¹² Nitekim Yücel'in bakanlığı döneminde köye öğretmen yetiştirme işini daha sistematik ve programlı hale getirmek amacıyla 17 Nisan 1940 tarihinde TBMM'de kabul edilen kanunla Köy enstitüleri kurulmuş ve ilk hedef olarak da "15 yıl içinde köylerin öğretime kavuşturulması" planlanmıştır.¹³ Kurumlara köy enstitüsü adının verilmesi "öğretmenle beraber başka elemanı da yetiştireceği için" verilmiştir.¹⁴ Tanım olarak köy enstitüsü "köy öğretmenleri ile köye lüzumlu diğer mesleklerin erbabını iş eğitiminin ilkelerine uygun olarak yetiştirmek için ziraat işlerine elverişli arazisi olan yerlerde bölge müessesesi olarak kurulan, köyden öğrenci alan, yatılı olan kurumlardır."¹⁵ Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, bu önemli kurumların kurulduğu günlerde defterine aldığı bir notta, "köy mekteplerini takip edeceğim"¹⁶ ifadesiyle bir anlamda köy enstitülerine verdiği önemi ortaya koymuştur. 1940'larda Köy Enstitüleri bir "modernleşme" projesi olarak hayata geçirilmişti ve mezunların "çok yönlü yetişen, özgüveni gelişmiş ve sorunları çözebilen köy çocuklarının yetiştirilmesi hedeflenmiştir. ¹⁷ Ayrıca enstitülerde öğretmen adayı olarak yetiştirilecek çocukların "alışık oldukları doğal ortamda yetirilmeleri" de amaçlanmıştır.¹⁸

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Köy Enstitüleri'ne Dair İlk Değerlendirmeleri ve Ziyaretleri

II. Dünya Savaşı'nın devam ettiği 1940 yılında TBMM'nin yeni yasama dönemi açış konuşmasında Köy Enstitüleri'ne de değinen Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, sene içinde kurulan Köy Enstitüleri'nin "*hayırlı tatbikleri şimdiden iftiharını mucip vaidlerle doludur.*" demiştir. İnönü, Türkiye'nin farklı yerlerinde açılan 14 enstitüde toplam 6 bin öğrencinin eğitim gördüğünü de sözlerine eklemiştir. İsmet İnönü, tüm ilgililerin büyük bir özveri içinde çalıştıkları bu kurumların 1955 yılına kadar ilköğretim meselesini tam anlamıyla çözeceğini de

⁴ Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 3.bs., 2010, 57.

⁵ Şevket Gedikoğlu, *Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri*, Ankara: İş Matbaacılık ve Ticaret, 1971, 15.

⁶ *Kuruluşunun 36. Yılında Köy Enstitüleri*, Yeni Toplum, Nisan 1976, Sayı: 5, 28.

⁷ *Köy Enstitüleri*, (Haz. Mehmet Özel), Ankara: TC Kültür Bakanlığı Yayınları, 6.

⁸ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5.bs., 2008, 237.

⁹ Bekir Özgen, *Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri*, İzmir: Dikili Belediyesi Kültür Yayınları, 1993, 34.

¹⁰ "Maarif ve İktisat Vekilleri Dün İstifa Ettiler", Tan, 29 Aralık 1938, 1.

¹¹ Mustafa Çıkar, *Hasan Âli Yücel ve Türk Kültür Reformu*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998, 64-65, Kuruluşunun 36. Yılında Köy Enstitüleri, 90.

¹² Mehmet Başaran, *Büyük Aydınlanmacı Hasan Âli Yücel*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 6.bs., 2020, 64.

¹³ "Memlekette büyük maarif hamlesi", Ulus, 19 Nisan 1940, 1.

¹⁴ Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2.bs., 2000, 164.

¹⁵ Hakkı Tonguç, "Köy Enstitüleri", *Tonguç'a Kitap*, İstanbul: İmece Yayınları, 1961, 262.

¹⁶ İsmet İnönü, *Defterler I*, (Haz. Ahmet Demirel), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 3.bs., 2008, 286.

¹⁷ Sadık Kartal, *Toplum Kalkınmasında Farklı Bir Eğitim Kurumu: Köy Enstitüleri*, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1, (2008) 29.

¹⁸ Erol Kapluhan, "Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği ve Köy Enstitüleri", *Marmara Coğrafya Dergisi*, 26, (2012), 192.

söylemiştir.¹⁹ Cumhurbaşkanı İnönü, ertesi yıl daha 1937'de İzmir'de Buca – Şirinyer arasında öğretmen okulu olarak hizmete giren Kızılçullu Köy Enstitüsü'nü²⁰ ziyaret etmiştir. Ege Bölgesi'nde bir inceleme gezisine çıkan İnönü, 31 Ağustos günü İzmir'e gelmiştir.²¹ Ertesi gün şehir içindeki temaslarının ardından öğleden sonra 876 öğrenci ve 71 öğretmenin yer aldığı Kızılçullu Köy Enstitüsü'nü ziyaret etmiştir.²² Kızılçullu, İnönü'nün ilk ziyaret ettiği Köy Enstitüsü olması bakımından önemlidir. Buradaki atölyelerle öğrencilerin açtığı tütün sergisini de gezen Cumhurbaşkanı, atölyede çalışmaları izleyerek, öğrencilere *"Bunları gittiğiniz köylere de öğretin"* demiştir.²³ İnönü, okulun anı defterini imzaladıktan sonra akşam saatlerinde ayrılmadan önce talebelere şöyle seslenmiştir: *"Köy Enstitülerine çok ehemmiyet veriyorum ve bu sahadaki çalışmalarını yakından takip ediyorum. Sizlere çok güveniyorum. Sizlerde çok ümidimiz vardır... Ahlâklı, vekarlı, haysiyetli insanlar olarak yetişiniz. Köylerimiz sizi bekliyor..."*²⁴ 1941 yılı içinde Anadolu'da tetkik seyahatlerini sürdüren İnönü'nün Erzincan'dan Malatya'ya geçeceği ve burada bir saat kaldıktan sonra yola devam edeceği bildirilmiştir.²⁵ Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, memleketi Malatya'da kaldığı kısa süre içinde eğitim kurumlarını teftiş etmiştir ve daha sonra 1940 yılında Adana-Malatya üzerindeki Akçadağ istasyonunda açılan Akçadağ Köy Enstitüsü'ne²⁶ gelmiştir. İnönü, 18 Ekim'de geldiği Akçadağ'da güzel bir hava olduğunu not almış; ancak enstitüye dair izlenimlerini kaydetmemiştir.²⁷ Akçadağ, İsmet İnönü'nün 1941'de ziyaret ettiği son köy enstitüsüdür. Cumhurbaşkanı, 27 Ekim 1941 tarihinde hükûmete verilmek üzere Doğu seyahati izlenimlerini içeren bir rapor hazırlamıştır. Burada Akçadağ Köy Enstitüsü üzerine izlenimlerini yazan İnönü henüz yeni dönem öğrencilerinin gelmediğini, kursu bitiren öğretmenlerin ise *"canlı ve neşeli"* halde görev yerlerine hareket ettiklerini bildirmiştir.²⁸ Enstitünün Tunceli, Siirt, Mardin gibi farklı illerden öğrenci aldığına da değinen İsmet İnönü, *"Hepsi sıhhatli çalışkan Türkler oluyorlar"* değerlendirmesinde bulunmuştur. *"Hocalar imanlı, işini bilir"* ifadesiyle kurumdaki öğretmenlere olan güvenini de bildiren Cumhurbaşkanı *"...bu enstitünün muvaffak olması bizim için her bakımdan kazanç olacaktır"* ifadesini de kullanmıştır.²⁹ İsmet İnönü'nün bu ifadelerinden Akçadağ Köy Enstitüsü'nden bölgedeki Türk ve Kürtleri kaynaştırmasının beklendiği ve bu hususta öğretmen ve bunun için idarecilerden özverili çalışma istendiği anlaşılabilir.

İsmet İnönü'nün Köy Enstitüleri'ndeki İnceleme ve Denetimleri

1942 yılında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Köy Enstitüleri üzerindeki faaliyetleri yoğunlaşmıştır. Aynı yıl Hasanoğlan'da Yüksek Köy Enstitüsü'nün kurulmuş olması da önemlidir. Başlangıçta Çifteler ve Kızılçullu'dan mezun olanların girdiği yüksek bölümde fizik, tarih, sosyoloji, psikoloji gibi dersler okutuluyordu. ³⁰ Bütün bu gelişmeler yaşanırken, yaz aylarında beraberinde Başbakan Şükrü Saracoğlu, Ankara valisi Nevzat Tandoğan, İlköğretim Müdürü İsmail Hakkı Tonguç, eşi Mevhibe Hanım olduğu halde Orta Anadolu'da bir inceleme gezisine çıkan İnönü, 20 Temmuz'da Ankara'dan ayrılarak Cebeci-Mamak-Kayaş istikametinden saat 10:30'da Hasanoğlan Köy Enstitüsü'ne gelmiştir.³¹ İnönü, Hasanoğlan durağında öğretmen ve öğrencilerce karşılanmıştır. Basındaki bilgilere göre bir önceki yıl 10 Temmuz'da kurulan enstitü 25 binadan oluşmaktadır ve 14 bina bizzat talebeler tarafından yapılmıştır.³² Cumhurbaşkanı İnönü önce atölyelerde öğrencilerin faaliyetlerini incelemiştir. Marangoz atölyesinde öğrencilerin yaptığı karyoka adlı üstü bez, altı tahta ayakkabıları tetkik eden İnönü, karyokaların ekonomik ve koşuya elverişli olacak kadar sağlam olduklarını öğrenince memnuniyetini belirtmiştir.³³ Cumhurbaşkanı daha sonra ambar kısmına geçerek Başbakan Saracoğlu'yla beraber incelediği enstitü dışından gelen ekmeği beğenmemiş ve öğrencilerin 600 gram ekmeğin istihkakı olduğunun söylenmesi üzerine gereken tedbirlerin alınarak ekmeğin enstitüde üretilmesini

¹⁹ *Millî Şefin Söylev, Demeç ve Mesajları*, (Der. Kadri Kop), İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1945, 75.

²⁰ Gedikoğlu, *Evreleri, Getirdikleri*, 41.

²¹ İnönü, *Defterler I*, 306.

²² "Köylerimiz sizi bekliyor", *Ulus*, 2 Eylül 1941, 1.

²³ Kızılçullu Köy Enstitüsü Yılları, (Haz. Kemal Kocabaş), İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları, 2.bs., 2016, s.152.

²⁴ "Köylerimiz sizi bekliyor", *Ulus*, 2 Eylül 1941, 1.

²⁵ Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer:2/12-4, Fihrist No:5924-37.

²⁶ Gedikoğlu, *Evreleri, Getirdikleri*, 43.

²⁷ İnönü, *Defterler I*, 311.

²⁸ Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer:2/12-7, Fihrist No: 6113-6.

²⁹ Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer:2/12-7, Fihrist No: 6113-7.

³⁰ Kirby, *Türkiye'de Köy*, 329-330.

³¹ "Cumhurreisimiz dün seyahate çıktı", *Ulus*, 21 Temmuz 1942, 1., "Millî Şefin tetkik seyahatleri", *Vatan*, 21 Temmuz 1942, 1.

³² "Millî Şefin tetkik seyahatleri", *Vatan*, 21 Temmuz 1942, 3.

³³ "Millî Şefin tetkik seyahatleri", *Vatan*, 21 Temmuz 1942, 3.

istemiştir.³⁴ Demir atölyesindeki çalışmaları gören İnönü, yatakhane kısmındaki incelemelerinde geziye katılan eşi Mevhibe Hanım'dan da yatakların temiz olup olmadıklarına bakmasını istemiştir.³⁵ Elektrik santralında talebelerin muntazam çalışmasından memnun olduğunu da ifade eden İnönü, kısa süreli dinlenme esnasında İlköğretim Müdürü Tonguç'la Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nün çalışmalarını değerlendirmiştir. Köy Enstitüsü mezunlarının köyü kalkındıracağını da ifade eden İsmet İnönü, Tonguç'a, *"Bu enstitüler yurdun her tarafında çoğaltılmalıdır"* talimatını vermiştir.³⁶ Cumhurbaşkanı İnönü dinlenme sonrası öğrencileri inşaat faaliyetlerinde, orak biçme çalışmalarında da görmüş, dikiş ve terziye faaliyetlerini de izleyerek Türkçe ve müzik dersine de katılmıştır.³⁷ Cumhurbaşkanı öğrencilerin verdikleri konseri de izlemiştir.³⁸ Talebelerin konserini beğendiğini bildiren İnönü, İstiklal Marşı'nı çalmalarını da istemiş ve sergilenen performanstan memnuniyetini bildirmiştir.³⁹ Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ayrıca enstitü yöneticilerin faaliyetlere dair verdikleri bilgileri dinlemiş ve bir yıllık faaliyetler hakkında da izahat almıştır. İnönü, öğlen saatlerinde buradan ayrılmadan önce kendisini uğurlayan öğrencilere şunları söylemiştir: *"...Çalışmanızdan çok memnun oldum. Köy enstitüleri köy davasında en mühim bir hamledir. Köylerde yapılacak işler çok büyüktür. Köy enstitüsü hocaları ve mezunları memlekete en üstün bir hizmeti ifa etmektedirler. Hepinize muvaffakiyetler dilerim."*⁴⁰

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Eskişehir yakınlarında, Mahmudiye ve Hamidiye köyleri arasına, kurulan Çifteler Köy Enstitüsü'nü⁴¹ de ziyaret programına almıştı. Sivrihisar'daki incelemeleri sırasında köylülerle konuşan İnönü, buraya yakın olan Çifteler Köy Enstitüsü'ne talebe gönderilip gönderilmediğini sormuştur.⁴² Cumhurbaşkanı'nın köylülerin verdikleri yanıtlardan memnun kaldığı basına yansıyan haberler arasındadır.⁴³ Daha sonra Çifteler Köy Enstitüsü'ne gelen İnönü, enstitü müdürü Rauf İnan ve öğretmenlerle talebeler tarafından karşılanmıştır. Cumhurbaşkanı, İnan'a hem enstitüyü ve hem de evini görmek istediğini söylemiş; önce binalarla, derslikleri ve bahçeyi gezen İnönü'ye orman ve bağ gezisi sırasında Rauf İnan tepelerde 50 dönüm akasya ormanı ve yamaçta da 50 dönüm bağ bulunduğunu söylemiştir.⁴⁴ İsmet İnönü müdür Rauf İnan'ın evini de ziyaret ederek, kısa bir dinlenme sonrası evin düzenini beğendiğini söyleyerek, buradaki kitaplıkla ilgilenmiştir. İnan'ın kitaplığındaki iki Almanca kitaba bakan Cumhurbaşkanı'na *"Bunları size armağan edeyim Paşam."* demesi üzerine İnönü'nün, *"Sen mi bana armağan edeceksin? Benim sana kitap armağan etmem gerek."* karşılığını vermesi dikkat çekicidir.⁴⁵ Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, beraberinde bulunan İsmail Hakkı Tonguç'a da her zaman köyde büyük bir kütüphaneye rastlamak istediğini ve şimdi onu görmekten dolayı mutlu olduğunu da ifade etmiştir.⁴⁶ İnönü ayrıca Çifteler Köy Enstitüsü tarım öğretmeninini Bulgaristan ve Macaristan'da tarım üstüne eğitim aldığını da öğrenmiş ve tarım işleri hakkındaki izahattan memnun kalmıştır.⁴⁷ Ayrıca Cumhurbaşkanı'na buradaki fidancılık faaliyetleri sırasında toprağın 80 santim kazılarak kar ve yağmur sularıyla beslenmesi sonrasında sulama gerekmeden ağaç ve fidan yetiştirilebileceği söylenmiştir.⁴⁸

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Çifteler Köy Enstitüsü'nde reviri de gezerek burada yatan talebelerden sıtmalı ve apandist şüphesi olanlarla meşgul olarak onları bizzat kendi doktoruna muayene ettirmiştir. Enstitüye ancak haftada iki gün doktor geldiği bilgisini de alan İnönü, beraberinde bulunan Generale, düzenli gelecek doktor bulununcaya kadar okula Eskişehir'den askerî doktorların gönderilmesi talimatını vermiştir.⁴⁹ İnönü'nün enstitüde sigara içen talebelere dair sorusuna yanıt veren müdür Rauf İnan, okulda sigara içenlerin olduğunu ve bunlara ait paketlerin kümelerin başındaki öğretmenlerde durduğunu, onlardan istedikçe alabildiklerini ve

³⁴ "Millî Şefin tetkik seyahatleri", Vatan, 21 Temmuz 1942, 3.

³⁵ "Millî Şefin tetkik seyahatleri", Vatan, 21 Temmuz 1942, 3.

³⁶ "Millî Şef Yurt İçinde Bir Seyahate Çıktı", Tan, 21 Temmuz 1942, 2.

³⁷ "Cumhurreisimiz dün seyahate çıktı", Ulus, 21 Temmuz 1942, 1.

³⁸ İnönü, *Defterler I*, 329.

³⁹ "Millî Şefimiz", Cumhuriyet, 21 Temmuz 1942, 3.

⁴⁰ "Millî Şefin tetkik seyahatleri", Vatan, 21 Temmuz 1942, 3.

⁴¹ Gedikoğlu, *Evreleri, Getirdikleri*, 43.

⁴² "Millî Şef Sivrihisar[']ı Şereflendirdiler", Vatan, 22 Temmuz 1942, 1.

⁴³ "Millî Şef Sivrihisarda", Tan, 22 Temmuz 1942, 1.

⁴⁴ M. Rauf İnan, *Bir Ömrün Öteki Öyküsü 2: Köy Enstitüleri ve Sonrası*, Ankara: Öğretmen Yayınları, 1988, 105.

⁴⁵ İnan, *Bir Ömrün*, 106.

⁴⁶ Engin Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç: Yaşamı, Öğretisi ve Eylemi*, İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüsü Yayınları, 3.bs., 2007, 379.

⁴⁷ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 328.

⁴⁸ Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer:2/12-15, Fihrist No:6355-13.

⁴⁹ Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer:2/12-15, Fihrist No:6355-13, Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 328.

böylece hem az sigara içmelerini sağladıklarını ve hem de sigara içenlerin yayılmasını önlediklerini söylemiştir.⁵⁰ İnönü'nün Çifteler Köy Enstitüsü ziyareti talebeler arasında da memnurlukla karşılanmıştır. Cumhurbaşkanı'nın gelişiyle yemek menüsünün zenginleştiğini gören öğrenciler hem etli pilav, tatlı gibi ekstra yemeklere ve hem de İnönü'yü yakından görme fırsatı bulduklarına memnun olmuşlardır.⁵¹

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 22 Temmuz günü de Konya'da eğitim veren İvriz Köy Enstitüsü'ne gelmiştir.⁵² Cumhurbaşkanı enstitüye yaklaşırken, tarlada çalışan öğrencilerle konuştuktan sonra yapı sahalarında incelemelerde bulunmuştur. İnönü yapı alanında çalışan işçilerin kaldıkları zeminlik denemeleri için dik bir bayırdan çıkarak bölgeye gelmiştir.⁵³ Yaya olarak geldiği alanda zeminlikleri teftiş ederek beğenen İsmet İnönü, "Bugün buradan iyi yer bulamayız" diyerek yere oturmuş ve bir kahve içmek istemiştir. Cumhurbaşkanı, etrafında toplanan İvriz Köy Enstitüsü öğretmenlerine de öğrencilerin keyifli oluşuna sevindiğini söyledikten sonra, "15 yaşındaki çocukları 30 yaşındaki insanlar durumuna düşürmemek gerektiğini" ifade etmiş ve öğretmenlerin buna dair düşüncelerini almıştır.⁵⁴ İvriz'deki enstitünün Ereğli kazasıyla telefon irtibatı olmadığından söz edilmesi üzerine İnönü, beraberinde olan Konya Mevki Komutanı Generale iki kilometrelik bir kablo bulunarak telefon bağlantısının hemen sağlanması emrini vermiştir.⁵⁵ Cumhurbaşkanı İnönü böylece İvriz Köy Enstitüsü'nün önemli bir eksiğinin giderilmesini sağlamıştır.

İsmet İnönü'nün Köy Enstitüleri'nden Uzman Tarımcı Yetiştirilmesine Dair Düşünceleri

İsmet İnönü, beraberinde inceleme gezisine katılan İlköğretim Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'la enstitüler ve köylerin sorunları üzerine bir görüşme yapmıştır. Cumhurbaşkanı, enstitüden mezun olacak öğrencilerden başka köyler için 200 bin civarında tarımcı yetiştirmek lazım geleceğini söylemiştir.⁵⁶ Bir an önce bu tarımcıların yetiştirilmesi gerektiğini de sözlerine ekleyen İnönü, bunların da tıpkı enstitülüler gibi hem tarım ve hem de sanat bakımından "canlı insanlar" olmaları gerektiğini ifade etmiştir. İnönü, Tonguç'a bunun için yeterli kadro olanaklarının ne olduğunu da sormuş, 3 sene bu tür insanların yetiştirilip yetiştirilmeyeceğini de sormuştur.⁵⁷ Tonguç buna hemen cevap veremeyeceğini ve düşünmesi gerektiğini söylerken, İnönü "esasen düşünülme üzere söylüyorum... Beş yıl içinde böyle bir kadroya sahip olmalıyız" demiştir.⁵⁸

İsmet İnönü'nün Ağustos ayı gezi programında da üç ayrı köy enstitüsüne yaptığı ziyaret vardır. 20 Ağustos'ta Ankara'dan çıkan Kayseri'ye doğru yola çıkan Cumhurbaşkanı trende "Rumlar bizim Enstitü (Beşikdüzü) arasında mukavele projeleri" notunu kaydetmiştir.⁵⁹ Ancak bu mukavenenin neye dair olduğuna ilişkin İnönü'nün kaydında bilgi bulunmamaktadır. İsmet İnönü, Kayseri bölgesinde açılan Pazarören Köy Enstitüsü'nde⁶⁰ incelemelerde bulunarak harman yerlerini görmüş, ziraat çalışmalarına dair bilgi almıştır.⁶¹ İşlikleri de gezen Cumhurbaşkanı, buradaki aletlerin yetersiz olduğunu söyleyerek sayılarının artırılmasını istemiştir. Yemekhanede öğrencilerin okudukları şiirleri dinleyen İnönü, beğendiği bir şiiri alarak cebine koymuştur.⁶² İsmet İnönü, burada müzik eğitimi gören öğrencilerin verdikleri konseri de izlemiştir.⁶³ Tarım sahasına gezen Cumhurbaşkanı İnönü geziye katılan Tarım Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu'na sahadaki çalışmaları nasıl bulunduğunu ve tarımda eleman yetiştirilmesiyle bu çalışmanın birleştirilmesi hakkındaki fikrini de sormuştur. İnönü ayrıca sahada çalışan talebelerle de konuşmuştur.⁶⁴ Pazarören'den ayrılırken Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile köylüler arasında köy enstitüleri hakkında ilginç bir diyalog olmuştur. Köylüler Cumhurbaşkanı'na civardaki Saçlı Çiftliği'nin enstitüye verilmesinden ve burayı kullanamamaktan yakınmışlar,

⁵⁰ İnan, *Bir Ömrün*, 108.

⁵¹ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 328.

⁵² İnönü, *Defterler I*, 329, Ereğli yakınlarındaki enstitüde çalışmalar önce bir yatılı okulda faaliyete geçmiş ve sonrasında kamulaştırılan 2500 dönümlük bir arazide 1942-1943 öğretim yılında eğitim faaliyetlerine başlamıştır. Gedikoğlu, *Evreleri, Getirdikleri*, 46.

⁵³ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 330.

⁵⁴ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 330.

⁵⁵ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 330.

⁵⁶ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 330.

⁵⁷ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 330.

⁵⁸ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 330.

⁵⁹ İnönü, *Defterler I*, 335.

⁶⁰ Pazarören'de 1938'de açılan eğitim kursu iki sene sonra enstitüye dönüştürülmüştür. Gedikoğlu, *Evreleri, Getirdikleri*, 44.

⁶¹ "Millî Şef Samsun[']da", *Yeni Sabah*, 24 Ağustos 1942, 1.

⁶² Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 333.

⁶³ İnönü, *Defterler I*, 335.

⁶⁴ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 333.

"dini imanı olmayan enstitülülerin kendilerini bu topraklara sokmadığını" söylemişlerdir.⁶⁵ Daha evvel gittiği enstitülerde buna benzer şikâyetler duymadığını ileten İnönü, köylülerin söylediklerinin "garip" olduğunu ifade etse de yetkililerden onları memnun edecek bir çözüm bulmalarını istemiştir.⁶⁶ Cumhurbaşkanı İnönü, trendeki öğle yemeği sırasında Tarım Bakanı Hatipoğlu ve Tonguç'a bir kez daha köy enstitüsündeki öğrencilerin durumundan söz etmiş ve tarımda eleman yetiştirme ve enstitü çalışmalarını birleştirme konusunu açmıştır. İnönü'ye cevap veren bakan Hatipoğlu amaçlarının her köy enstitüsüne birer stajyer genci göndermek olduğunu ve 6 aylık bir süre sonunda temel oluşturmayı düşündüklerini ifade etmiştir.⁶⁷

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Kayseri'den ayrıldıktan sonra trenle Sivas'a geçmiştir. İnönü, burada da eğitim işleriyle yakından meşgul olarak 22 Ağustos günü Yıldızeli Köy Enstitüsü'ne gelmiştir.⁶⁸ Gazetelerdeki haberlere göre İsmet İnönü, burada okuyan öğrencilerin eğitim durumlarına dair bilgi alarak Yıldızeli'ndeki enstitünün yapıları üzerinde tetkiklerde bulunmuştur.⁶⁹ İsmet İnönü'yle beraber geziye katılan Tonguç'a göre Cumhurbaşkanı Yıldızeli Köy Enstitüsü'nde de tarım aleti sayılarının çoğaltılmasını istemiş, Hatipoğlu'na görüşlerini sormuş ve ülke çapındaki köy enstitülerinin sayısını arttırırken, 25 ile yetinilmemesi talimatını vermiştir.⁷⁰ İnönü'nün bu direktifi karşısında İsmail Hakkı Tonguç, enstitü sayısının çoğaltılmasının para, yetiştirici eleman ve geniş miktarda arazi konularına bağlı olduğunu söylemiştir. Tonguç'un sözleri karşısında Cumhurbaşkanı para konusunu düşünmemesini ve pedagoji gibi konularda bir mahsur olup olmadığını söylemesini istemiştir.⁷¹ İnönü'nün tekrar enstitü mezunlarından bir kısmının tarımcı olarak yetiştirilmesine dair fikrini sorduğu İlköğretim Müdürü İsmail Hakkı Tonguç, buna dair hazırlayacağı ayrıntılı raporu Cumhurbaşkanı'na sunacağını söylemiş ve İnönü de "çok iyi olur. Tarım Bakanına da ver" demiştir.⁷² Enstitüde öğrencilerin gösterilerinden ve kahve ikramından sonra Cumhurbaşkanı İnönü, enstitü müdürü Şinasi Tamer ile baş başa görüşerek şunları söylemiştir: "Kız öğrencileri beyaz hizmetçi önlükleri takarak sofrta hizmetinde çalıştırmayın, bu işi kız erkek nöbetçi öğrenci birlikte yapsınlar, kızları çok onurlu olarak yetiştirmeye özellikle dikkat edin. İstiklal Marşını öğretmenler de öğrenciler ile birlikte söylesinler, tüm öğrenciler mandolin çalmasını bilmeli."⁷³ İnönü enstitü konuk defterine memnuniyetini ifade ettikten sonra buradan ayrılmıştır.⁷⁴

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve beraberindekiler Turhal'a gelmişler ve İnönü buradaki şeker fabrikası ziyareti sırasında da enstitüden çıkacak tarım elemanları konusunu açmış ve sonrasında da bu kurumların sayısının arttırılmasını istemiştir. Tarım Bakanı Hatipoğlu'nun enstitüler hakkında olumlu görüş bildirmesi üzerine de İnönü ondan kısa zamanda bütün köy enstitülerini gezmesini istemiştir.⁷⁵ İsmet İnönü daha sonra çeşitli tetkiklerde bulunmak üzere Samsun'a gelmiştir.⁷⁶ Lâdik bölgesinde faaliyet gösteren Akpınar Köy Enstitüsü'ne⁷⁷ gelen Cumhurbaşkanı burada ziraat, inşaat ve sanat çalışmalarını incelemiştir.⁷⁸ Enstitüde kız öğrencilerin bulgur ve tarhana yapım işlerini izleyen İnönü bunun makineyle yapılma imkânlarını sormuş, marangozluk ve demircilik işliklerini görmüştür. İnönü, marangozluk öğretmeninin bir kısım talebeyle beraber Hasanoğlan'a gittiklerini öğrenince de beraberinde olan III. Ordu Müfettişi General Kazım Orbay'a, "köy enstitülerinin birbirleriyle yardımlaşarak kurulduğunu, bundan yararlanan öğrencilerin ülkeyi tanıdıklarını" söylemiştir.⁷⁹ İnönü, tarım sahalarını gezerken Tonguç ve Hatipoğlu'yla görüşmüş, bu kurumların sayılarının çoğaltılmasının zorunlu olduğunu ifade etmiştir. Yetiştirilmesi planlanan tarım uzmanlarının enstitülerden gelebileceğini de söyleyen Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Tonguç'a "enstitü sayısını 60'a çıkarmak gereklidir... Para sorunu diye bir şey ileri sürme" demiştir.⁸⁰ İnönü böylece Türkiye sathına yayılacak köy enstitüsü sayısına

⁶⁵ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 333.

⁶⁶ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 333.

⁶⁷ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 334.

⁶⁸ Enstitü Yıldızeli'ye 5 kilometre mesafede olan Pamukpınar'da 1942'de faaliyete geçmiştir. Kurum 4 bin dönüm arazi üzerinde çalışmalara başlamış ve kısa zamanda gelişmiştir. Gedikoğlu, *Evreleri, Getirdikleri*, 46.

⁶⁹ "Millî Şef Samsun[']da", *Yeni Sabah*, 24 Ağustos 1942, 1.

⁷⁰ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 334.

⁷¹ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 334.

⁷² Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 334.

⁷³ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 334.

⁷⁴ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 334.

⁷⁵ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 334.

⁷⁶ "Millî Şef Samsun[']da", *Yeni Sabah*, 24 Ağustos 1942, 1.

⁷⁷ Lâdik'e 4 kilometre mesafede açılan kurum eğitim kurslarından enstitüye dönüştürülmüştür. Gedikoğlu, *Evreleri, Getirdikleri*, 43.

⁷⁸ "Millî Şef yurt içindeki seyahatlerine devam ediyorlar", *Ulus*, 24 Ağustos 1942, 2.

⁷⁹ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 334.

⁸⁰ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 335.

dair tasavvurunu ilk defa açığa vurmuştur. Savaş şartları altındaki ülkede bu konuya bütçe ayırmakta tereddüt etmeyeceklerini de bildiren İnönü, tarımda uzman yetiştirme konusuna verdiği önemi de ortaya koymaktadır.

İsmet İnönü, Samsun Halkevi'ndeki konuşmasında vatandaşlara hitap ederken köy enstitüleri konusunu da açmıştır. Bu kurumlardan umutlu olduğunu ifade eden Cumhurbaşkanı şöyle konuşmuştur: "*Samsun[']a gelinceye kadar köy enstitülerinden üçünü gördüm. Kız ve erkek köylü çocuklarımız hem müesseselerini koruyorlar, hem de ileride ifa edecekleri yüksek vazifeleri için hazırlanıyorlardı. Yapıcı, çare bulucu, çalışkan bir ruh bu enstitülerin ruhuna hâkim olmuştur. Bu durumu görmekten pek memnun oldum, pek ümitliyim...*"⁸¹ İnönü sözü enstitülerde okuyan kız öğrencilere de getirerek şunları söylemiştir: "*...Türk kızlarının müstesna haysiyeti ve ciddi vazife severliği bütün mekteb[p]lerimizde olduğu gibi köy enstitülerinde de göze çarpmaktadır. Öğretmenler ve enstitü müdürleri Türk köyünün geleceğini sağlam temellere istinad[t] ettirmek için aşkla çalışıyorlar. İktidarlı, fedakâr ve vatansever köy öğretmenleri yetiştirmek enstitülerin mukaddes hedefleridir...*"⁸² Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, konuşmasına şöyle devam etmiştir: "*...Şüphe yoktur ki enstitü öğretmenlerine ve müdürlerine düşen vazife hepimiz için, her vatansever için imrenilecek, heves edilecek bir vazifedir. Şimdiki tutumlarını iyi netice alacağımız ümidini bende çok kuvvetlendirdi. Köy enstitüleri hakkındaki müspet görüşlerimi vatandaşlarıma söylemekten zevk alıyorum*".⁸³ İnönü bu sözleriyle vatandaşlar köy enstitülerinden beklentileri, amaçları ve hedefleri veciz şekilde anlatmış ve enstitü mensuplarının çalışmalarıyla gayretlerini takdirle karşıladığını ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı konuşmasından sonra Tonguç'a "*Nasıl, seninkiler sözlerimden memnun kalacaklar mı?*" demiştir.⁸⁴

Cumhurbaşkanı İnönü, Ankara'ya dönüş yolundayken trende bakanlarla ve Tonguç'la bir toplantı yaparak köy enstitülerine dair talimatlar vermiş ve bunları not etmiştir. Gezdiği üç enstitü hakkında da olumlu izlenimler edindiğini ifade eden İnönü şu talimatları vermiştir: 1) Köy enstitülerinin balıkçılık faaliyetlerine önem verilmesi 2) Enstitü sayısının 60'a çıkarılmasının hedeflenmesi. 1943 yılı yazında sayının 40'a çıkarılması ve hazırlıkların bu doğrultuda yapılması, Başbakan Saracoğlu'yla para yönünü İnönü'nün görüşeceğinin bildirilmesi 3) Enstitüler için yeniden öğretmen yetiştirmek ve mevcutları da kurstan geçirmek. Bunun ivedikle sağlanması.⁸⁵ İnönü'nün bu talimatlarından sonra İlköğretim Müdürü İsmail Hakkı Tonguç, hem köy enstitülerinin sayısının artırılması⁸⁶ ve hem de tarımda uzman olarak yetişecek kişilerin enstitülerden gelmesine dair bir rapor hazırlamaya başlamıştır. Tonguç'un raporu hazırlarken gerek Tarım Bakanı Hatipoğlu'ndan ve gerekse Millî Eğitim Bakanı Yücel'den tam destek alamadığı bildirilmiş ve İsmet İnönü dışındaki yetkililerle, CHP içinde de bu işe heveslilerin olmadığı ileri sürülmüştür. Neticede Hasan Âli Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç, İnönü'yle enstitü sayısının artırılması ve tarımcı yetiştirme planlarının yapılamayacağı bildirmiştir. İki eğitimciyi de dinleyen Cumhurbaşkanı İnönü ise şu cevabı vermiştir: "*İleride çok pişman olacaksınız. Savaştan sonra bu işlerin hiçbirisini bize yaptırmayacaklardır. En önemli olanağı kaçıyorsunuz.*"⁸⁷

İnönü'nün Kepirtepe ve Arifiye Köy Enstitüleri'ni Ziyareti ve Değerlendirmeleri

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1942 yılı sonbaharında bu kez Trakya'da eğitim veren Kepirtepe Köy Enstitüsü'nü⁸⁸ ziyaret etmiştir. ⁸⁹ İnönü'nün buradaki incelemelerine dair gazetelerde ayrıntı çıkmamış, sadece kuruma geldiği bildirilmiştir.⁹⁰ Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 11 Eylül günü de bu defa Arifiye Köy Enstitüsü'ne gelmiştir. İnönü yağmurlu bir havada geldiği kurumda öğrencilerin inşa ettikleri pavyonları görmüş ve çalışmalara dair onlara sorular sorarak beğenisini ifade etmiştir.⁹¹ İnönü, burada yapılan işleri detaylı şekilde incelemiş ve enstitü müzik korosunun dört sesle söyledikleri İstiklal Marşı'nı dinlemiştir.⁹² Enstitü müdürü Süleyman Balkır, Cumhurbaşkanı'nın ziyaretine dair Tonguç'a gönderdiği mektupta İnönü'nün dersliklerle

⁸¹ "İnönü Milletle Bir Hasbıhal Yaptı, Cumhuriyet, 26 Ağustos 1942, 1.

⁸² "İnönü Milletle Bir Hasbıhal Yaptı, Cumhuriyet, 26 Ağustos 1942, 1.

⁸³ "İnönü Milletle Bir Hasbıhal Yaptı, Cumhuriyet, 26 Ağustos 1942, 1.

⁸⁴ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 335.

⁸⁵ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 335-336.

⁸⁶ 1942 yılında ülke çapındaki köy enstitüsü sayısı 18di. Köy Enstitüleri, 8.

⁸⁷ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 335.

⁸⁸ Edirne-İstanbul yolu üzerinde bulunan enstitünün temelleri 1938'de atılmıştır. Farklı binalardaki eğitim-öğretim faaliyetlerinden sonra enstitü yerleşkesi Kepirtepe'de kurulmuştur. Gedikoğlu, *Evreleri, Getirdikleri*, 42.

⁸⁹ İnönü, *Defterler I*, 338.

⁹⁰ "Millî Şef İnönü Edirne[']ye şeref veriyor", *Vatan*, 8 Eylül 1942, 1.

⁹¹ "Millî Şef Ankara[']da", *Yeni Sabah*, 12 Eylül 1942, 3.

⁹² "Cumhurreisimiz İnönü dün akşam Ankara[']ya döndüler", *Ulus*, 12 Eylül 1942, 2.

kooperatif kısmını da gezdiğini, revirde yatan öğrencileri görerek eksik olan ilaçlar hakkında bilgi aldığını kaydetmiştir. İnönü, kendisine eşlik eden valiye, *"Bu müesseseleri korumalıyız"* demiştir.⁹³ İsmet İnönü, Arifiye Köy Enstitüsü'nde meyve bahçeleri ve yatakhaneyi de gezmiş ve müdür Balkır'ın bölgedeki okullar için yaptığı çizelgeyi beğenerek bunu Türkiye çapında da hazırlanmasını istemiştir. Yola çıkmadan önce Balkır'la görüşen İnönü, enstitüde farklı yerlerden gelen talebelere dikkat çekerek *"Burası çok karışık ne yaptın?"* diye sormuştur. Balkır'ın Çerkezlerle Türkleri kaynaştırdığını ve bu sayede herkesin Türkçe konuştuğu cevabından memnun kalan Cumhurbaşkanı İnönü, ona Türk Tarih Tezi'nden de yararlanmasını önermiştir.⁹⁴ İnönü, Ankara'ya dönerken kendisini uğurlamaya gelen enstitü öğrencilerinden yağmurda beklememelerini istemişse de onlar Cumhurbaşkanı'nı biraz daha görmek için kalmak istediklerini söylemişlerdir.⁹⁵

İsmet İnönü, Ankara'ya dönüşünde hükûmete verilmek üzere Kepirtepe ve Arifiye Köy Enstitüleri'ne dair izlenimlerini de içeren bir rapor hazırlamıştır. İnönü'nün raporunda önce Kepirtepe Köy Enstitüsü'ne ait düşünceleri yer almıştır. Burada üç sınıftan oluşan öğrenci mevcudu olduğunu ifade eden İnönü atölyelerinin eksik olduğunu, ayrıca su tesisatı için 600 metre kadar boru ihtiyacı olduğunu ve bu konuyu Millî Eğitim'den diğer bakanlıklarla koordineli olarak ele almasını istediğini ifade etmiştir.⁹⁶ Kepirtepe'deki öğrencilerde sıtmaya rastlandığını ve bunların zayıf bünyeli olduklarını da raporunda bildiren Cumhurbaşkanı, sıtma nedeninin civarda bulunan durgun bir su akıntısı olduğunu belirtmiştir. Su kaynağının tetkik edilmesi için Edirne'de bulunan Sıtma İle Mücadele Derneği'nden *"ricada bulunduğunu"* kaydeden İsmet İnönü, soruna çözüm bulunamaması ve enstitünün taşınması zarureti ortaya çıkması halinde bunu bir rapor şeklinde bildireceklerini de vurgulamıştır.⁹⁷ Arifiye Köy Enstitüsü'ne de gittiğini bildiren İnönü raporun bu kısmında bu kurumu *"en iyi gelişmiş köy enstitülerinden birisi"* olarak nitelemiştir.⁹⁸ İzmit civarındaki farklı köylerden gelen çocukların burada *"Türk olarak mükemmel surette kaynaşarak yetiştiklerini bildiren İnönü, ayrıca inşaat çalışmalarında öğrencilerin "güzel ve sağlam binalar yaptıklarını"* aktarmıştır.⁹⁹ Tıpkı Kepirtepe Köy Enstitüsü gibi burada da sıtma sorunu olduğuna değinen İnönü, bataklık araziye rağmen sıtma vakalarının daha iyi durumda olduğunu da ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı, bölgede yaşanan su baskınlarından dolayı enstitü yetkililerine yardım gerektiğini de belirttiği raporunda Sular İdaresi'nin sorunu ele alarak bir çözüm bulmalarına *"teşekkür edeceğini"* de yazmıştır.¹⁰⁰ Müzik çalışmaları açısından en iyi yer durumunda olan Arifiye Köy Enstitüsü'nde *"yağmurlu ve çamurlu bir hava şartlarına rağmen gördüğü çalışkanlık ve başarıdan dolayı kurum müdürüne teşekkür ettiğini"* da raporunda belirtmiştir.¹⁰¹ Cumhurbaşkanı İnönü, çalışmalar açısından oldukça başarılı bulduğu Arifiye Köy Enstitüsü'ne eylül ayı sonunda İstanbul'daki askerî manevralardan trenle Ankara'ya dönüşünde tekrar uğramış ve bu kez de yaptığı tetkiklerin ardından *"günde 4 kilo un ihtiyacı"* bulunduğunu not etmiştir.¹⁰² İsmet İnönü, 1942 yılının son köy enstitüsü ziyaretinde 18 Aralık'ta Balıkesir'deki Savaştepe Köy Enstitüsü'ne gelmiştir.¹⁰³ İnönü'nün bölgeye gelişi kısa süre önce burada meydana gelen depremle ilgili olduğundan basında daha çok Cumhurbaşkanı'nın zelzele mintikasındaki faaliyetlerine dair haberler yer almıştır.¹⁰⁴

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Köy Enstitüleri Çalışmaları Üzerine Yoğunlaşması

1943 yılı hem II. Dünya Savaşı'nda Müttefiklerin Türkiye'yi savaşa sokma üzerine faaliyetlerini arttırdığı, hem de Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün köy enstitüleri üzerine çalışmalarını yoğunlaştırdığı bir yıldır. 22 Nisan'da Balıkesir'deki Savaştepe Köy Enstitüsü'ne gelen İsmet İnönü, yeni yapılan binalarla, mutfağı ve yemekleri denetlemiştir.¹⁰⁵ Enstitü müdürü Sıtkı Akkay'la görüşen Cumhurbaşkanı, burada kız öğrenci sayısının fazla olmasından memnurluk duyarak bunun nasıl başarıldığını sormuştur. Akkay'ın köy köy dolaşarak ailelerle

⁹³ Karabey Aydoğan, *Uygurluğun Tuğlası: Arifiye Köy Enstitüsü*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019, 220.

⁹⁴ Aydoğan, *Uygurluğun Tuğlası*, 220-221.

⁹⁵ Aydoğan, *Uygurluğun Tuğlası*, 223.

⁹⁶ Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer:2/12-15, Fihrist No:6355-29.

⁹⁷ Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer:2/12-15, Fihrist No:6355-29.

⁹⁸ Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer:2/12-15, Fihrist No:6355-29.

⁹⁹ Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer:2/12-15, Fihrist No:6355-29.

¹⁰⁰ Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer:2/12-15, Fihrist No:6355-29.

¹⁰¹ Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer:2/12-15, Fihrist No:6355-29.

¹⁰² İnönü, *Defterler I*, 342.

¹⁰³ İnönü, *Defterler I*, 347.

¹⁰⁴ "Cumhurreisimiz İnönü Balıkesir'de", Kızılay, 20 İlkanun 1942, 1.

¹⁰⁵ İnönü, *Defterler I*, 357.

görüştükleri onları okumanın faydaları üzerine ikna ettiklerini söylemesi İnönü'yü sevindirmiştir.¹⁰⁶ Cumhurbaşkanı İnönü, enstitüdeki nöbetçi öğrenciye yemek çantasında ne taşıdığına bakmış ve yemeklerin dışında yeni basılan Sophokles'in "Antigone" kitabını görmekten mutlu olmuştur. İnönü yanında olan General Abdurrahman Nafiz Gürman'a şöyle demiştir: "Paşam, bu kitap yeni çıktı. Ankara'da bile henüz okunmadı. Askerlerimizi, köylülerimizin, işçilerimizin kumanyasına kitap eklenirse o zaman Türkiye gerçekten kalkınmış olur..."¹⁰⁷ İnönü, Gürman'a Köy Enstitülerinden beklentilerini de içeren şu değerlendirmeyi de yapmıştır: "...Bağımsızlığımız için cephede savaştık. Şimdi sıra cehaletle savaşımında. Eğitim seferberliğinde de başarılı olmalıyız. Burada çalışanlar eğitim savaşçılarıdır. Bu kurumları yürekten desteklemeliyiz."¹⁰⁸ İsmet İnönü, Savaştepe Köy Enstitüsü'nde talebelerin derslerini de takip etmiştir. Matematik dersinde verilen cevaplarla, öğrencinin derse ilgisinden memnun kalan Cumhurbaşkanı, öğretmene hangi okuldan mezun olduğunu ve derslerde izlediği taktiğin neler olduğunu da sormuştur. Müdür Sıtkı Akay'ın da matematik dersine girmesinden dolayı kendisinden çok yararlandıklarını cevabından memnun olan İsmet İnönü, Akay'ı sabah kahvaltısı için beyaz trene davet etmiştir. Daha sonra Akay'ın eşyle de görüşen Cumhurbaşkanı hem Savaştepe Köy Enstitüsü'nden memnuniyetini dile getirmiş ve hem de müdür beye "çok iyi bakılmasını" istemiş, "...o bize lazım. Bu yükün altından herkes kalkamaz. Bir ihtiyacınız olursa hiç çekinmeden bana yazınız" demiştir.¹⁰⁹ Cumhurbaşkanı İnönü, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı münasebetiyle yayınladığı mesajında da "Çocuklarımızın çok esaslı ve canlı olarak hazırlanmaları bizim işlerimizin en ehemmiyetlisi ve en zevklisidir" demiştir.¹¹⁰

Balıkesir'den İzmir'e geçen Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 24 Nisan'da Kızılcıllı Köy Enstitüsü'ne gelmiştir. İnönü, geçen seferki ziyaretinden daha iyi vaziyette bulunduğunu ifade ettiği kurumdaki talebelerin sağlıksız oluşlarını "Ege çocukları soluk, malaryalı" notuyla kaydetmiştir.¹¹¹ Seyahati boyunca farklı illere uğrayan İsmet İnönü, 28 Nisan'da da Isparta'da faaliyet gösteren Gönen Köy Enstitüsü'ne¹¹² gelmiştir. Öğrenciler tarafından İstiklal Marşı ve geçit resmiyle karşılanan İnönü, sınıfları gezmiş ve bazı derslere girerek öğrencilere sorular sormuştur.¹¹³ İsmet İnönü'nün yalnız bir sınıfı aritmetikten zayıf bulunduğu, tarım ve yapıcılık derslerinden ise memnun kaldığı bildirilmiştir.¹¹⁴ Cumhurbaşkanı, sonrasında demir ahşap, dikiş ve dokuma atölyelerine geçerek çalışmalarını incelemiş "bu çalışmaların köy hayatında ve köy iktisadiyatında yapacağı tesirlere işaret ederek bazı direktifler vermiştir."¹¹⁵ İnönü, Gönen Köy Enstitüsü'nden ayrılmadan önce balkondan öğrencilerin millî oyunlar gösterisini izlemiştir. Öğrenci kıyafetlerini beğendiğini söyleyen İsmet İnönü, kurum yetkililerini kutladıktan sonra enstitüden ayrılmıştır.¹¹⁶ İsmet İnönü, Ankara'ya dönüşünde çalışmalarını beğendiği ve satranç meraklısı olduğunu anladığı Gönen Köy Enstitüsü Müdürü Ömer Uzgil'e bir satranç takımı hediye etmiştir.¹¹⁷

Akdeniz Bölgesi'ndeki vilayetleri dolaşmayı sürdüren Cumhurbaşkanı, 30 Nisan Cuma günü Antalya'daki Aksu Köy Enstitüsü'ne¹¹⁸ gelmiştir. İlk izlenimlerini "Sıhhat çok iyi, korkuyordum" sözleriyle ifade eden İnönü, açık dersanelerde yapılan dersleri de, özellikle Türkçe dersini, çok beğendiğini belirtmiştir.¹¹⁹ İnönü'yü bir mini konserle karşılayan talebeler daha sonra aralarına katılan kadın öğretmenlerle beraber millî oyunlardan örnekler sergilemişlerdir.¹²⁰ Cumhurbaşkanı'nın etrafını saran enstitü öğrencilerinin onunla fotoğraf çektirdiği de yerel basın haberlerinde yer almış, İnönü'nün kalabalıktan Aksu Köy Enstitüsü'nden zorlukla çıkabildiği

¹⁰⁶ Bahattin Fırtına, *Bilge İnsan: Sıtkı Akay*, İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları, 2.bs., 2006, 47.

¹⁰⁷ Fırtına, *Bilge İnsan*, 47.

¹⁰⁸ Fırtına, *Bilge İnsan*, 47.

¹⁰⁹ Fırtına, *Bilge İnsan*, 48.

¹¹⁰ "Millî Şef diyor ki", Cumhuriyet, 23 Nisan 1923, 1.

¹¹¹ İnönü, *Defterler I*, 358.

¹¹² 1940 yılında açılan Gönen Köy Enstitüsü çevredeki kamulaştırma faaliyetleri sonrasında 671 dekar arazide eğitim çalışmaları yürütmüştür. Gedikoğlu, *Evreleri, Getirdikleri*, 44.

¹¹³ "Millî Şefimiz", Ulus, 29 Nisan 1943, 3.

¹¹⁴ İsmet Baş, *Gönen Köy Enstitüsü ve Sonrası*, (Yay. Haz. Niyazi Altunya), İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüsü Yayınları, 2014, 221.

¹¹⁵ "Millî Şefimiz", Ulus, 29 Nisan 1943, 3.

¹¹⁶ Baş, *Gönen Köy Enstitüsü*, 221, Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 356.

¹¹⁷ Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer:2/12-22, Fihrist No:6749.

¹¹⁸ 1940 senesinde Antalya-Manavgat yolu üzerinde açılan Aksu Köy Enstitüsü tarıma elverişli geniş araziler üzerine kurulmuştur. Gedikoğlu, *Evreleri, Getirdikleri*, 43.

¹¹⁹ İnönü, *Defterler I*, 358.

¹²⁰ "Aziz Cü[m]hurreisimizin teşekkürleri dolayısıyla Büyük Antalya bayramının üçüncü günü", Antalya, 14 Mayıs 1943, 1.

bildirilmiştir.¹²¹ İnönü'nün ziyaretine anılarında yer veren enstitü mezunlarından emekli öğretmen Pakize Türkoğlu, Cumhurbaşkanı için ağaçların altına beyaz örtülü bir masa hazırladıklarını belirtmiş ve ona kahveyi kendisinin sunduğunu aktarmıştır. İnönü, ayrıca enstitüden ayrılırken kendisinden kürk manto isteyen bir öğrenciyle annesine daha sonra mantoluk kumaş göndermiştir.¹²² Cumhurbaşkanı, temmuz ayı gezi programına iki köy enstitüsü daha eklemiş ve 25 Temmuz'da Yıldızeli Köy Enstitüsü'ne gelmiş, 26 Temmuz'da da Samsun'daki Akpınar Köy Enstitüsü'nde incelemelerde bulunmuştur.¹²³ Ancak bu ziyaretlerin ayrıntıları o dönemde basında yer almamıştır.

İsmet İnönü, Eylül ayında yeniden Doğu vilayetlerini kapsayan bir inceleme gezisi kapsamında 21 Eylül sabahı Erzurum'daki Pulur Köy Enstitüsü'nü¹²⁴ ziyaret etmiştir.¹²⁵ Cumhurbaşkanı, buradaki inşaat çalışmalarında yedi farklı enstitüden gelen öğrencileri izlemiş ve görev yapan ekiplerle görüşükten sonra ayrılırken talebelere şunları söylemiştir: *"Hepinizi bir arada görmekten daha çok hoşnut oldum. Vatan sizden çok şeyler bekliyor. Kendinizi iyi hazırlayınız. Sizlerden çok umudum var. Siz umut ettiğim gibisiniz. Çıktıktan sonra da sizi her zaman izleyeceğim. Sizden her zaman iyi haberler alıyorum. Bu haberler beni sevindiriyor. Allahaismarladık çocuklarım."*¹²⁶ 24 Eylül'de bu defa Kars'ta eğitim veren Cılavuz Köy Enstitüsü¹²⁷ ziyaret edilmiştir. ¹²⁸ Bu kurumu ziyaretinin Cumhurbaşkanı'nın doğum gününe rastlamasından dolayı öğrencilerin yaş gününü kutlamasından memnun olan İnönü, eşi Mevhibe Hanım'a mektubunda bu jestten *"çok duygulandığımı ve bayram yaptığımı"* ifade etmiştir.¹²⁹ İsmet İnönü, ayrıca Cılavuz Köy Enstitüsü'nün yıllık üretim çizelgesi üzerinde de uzun süreli incelemelerde bulunmuştur.¹³⁰

Doğu'daki tetkiklerden sonra Cumhurbaşkanı İsmet İnönü bu defa Trabzon'a gelmiştir. Gezide İnönü'yü eşlik eden İlköğretim Müdürü İsmail Hakkı Tonguç, Beşikdüzü Köy Enstitüsü'nü¹³¹ de ziyaret ettiklerini; İnönü'nün talebelerin balıkçılık, tarım, sanat ve yapıcılık çalışmalarını izlediğini kaydetmiştir. Balıkçılıkla uğraşan öğrencilerin denize açılmaları İnönü'yü de heveslendirmiş ve korumaların etrafta denizaltı olabileceğine dair uyarılarına, *"Hadi canım siz de, güldürmeyin beni..."* cevabı vermiştir.¹³² Tonguç'la beraber bir motora geçerek öğrencilerin *"neşeyle balık tutuşlarından"* ve *"enerjilerinden"* hoşnut kalan İnönü, ona şöyle demiştir: *"Biliyor musun, ne düşündüm onlara baktıkça. Elimde bunlar gibi yetişmiş gençlerden birkaç tümen olsaydı, Türkiye'nin yazgısını değiştirirdim ben."*¹³³ İsmail Hakkı Tonguç, ayrıca bu ziyaret hakkında Ankara'da Hasan Âli Yücel'e sunduğu raporda şunları bildirmiştir: *"Cumhurbaşkanı Enstitünün bir motoruyla küçük bir gezinti yaparak yeni yapılmakta olan binaları denizden seyrettiler. Bu sırada tüm öğrenciler denize girmişti. Onların bu durumlarından çok hoşnut kaldılar. Denizcilik ve balıkçılık işlerinin daha hızlı ve daha çok geliştirilmesini emrettiler."*¹³⁴ Cumhurbaşkanı İnönü, karaya çıktıkları zaman enstitü müdürü Osman Ülkümen'in çimento ihtiyacından söz etmesi üzerine hemen Sivas'tan telefonla 220 ton¹³⁵ çimento istemiştir. Bir hafta sonra temin edilen çimentolar trenle Samsun'a ve oradan da gemiyle Trabzon'a getirilen çimentolar öğrenciler tarafından Beşikdüzü Köy Enstitüsü'ne taşınmıştır. ¹³⁶ Yemekten sonra tüm öğrencilerin katıldıkları bir toplantıdan sonra oynanan millî oyunlar ve marşlar sonrasında İnönü'nün ayrılma vakti gelmiştir. Cumhurbaşkanı veda ederken kurumu iyi

¹²¹ "Aziz Cü[u]mhurreisimizin teşrifleri dolayısıyla Büyük Antalya bayramının üçüncü günü", Antalya, 14 Mayıs 1943, 1.

¹²² Pakize Türkoğlu, *Kısa Süren Hasat*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2.bs., 2014, 189-192.

¹²³ İnönü, *Defterler I*, 362.

¹²⁴ Erzurum-Ankara demiryolu hattındaki Pulur istasyonunda 1940 yılında hizmete giren enstitü 2000 dönüm arazi üzerinde eğitim faaliyetlerine başlamıştır. Gedikoğlu, *Evreleri, Getirdikleri*, 46.

¹²⁵ İnönü, *Defterler I*, 366.

¹²⁶ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 367.

¹²⁷ Kars-Ardahan yolu üzerinde ve Kars'a 30 kilometre mesafede 1940 yılında açılan Cılavuz Köy Enstitüsü, Ruslardan kalan askerî garnizonlarda eğitime başlamıştır. Gedikoğlu, *Evreleri, Getirdikleri*, 46.

¹²⁸ İnönü, *Defterler I*, 366.

¹²⁹ Firdevs Gümüšoğlu, *Sözlü ve Yazılı Belgeler Işığında Cılavuz Köy Enstitüsü*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3.bs., 2019, 336.

¹³⁰ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 368.

¹³¹ 1939'da eğitim kursu olarak faaliyet gösteren kurum Trabzon-Giresun yolu üzerinde ve Vakfıkebir'de 1940 yılında hizmete girmiştir. Gedikoğlu, *Evreleri, Getirdikleri*, 44.

¹³² Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 369.

¹³³ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 369.

¹³⁴ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 369.

¹³⁵ Cumhurbaşkanlığı Arşivi'ndeki belgelerde Sivas'tan istenen çimentonun 225 ton olduğu ve bunların demiryollarından sağlanacak vagonlarla Samsun'a sevkinin yapılacağı bildirilmiştir. Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, Yer:2/12-25, Fihrist No:7028-69.

¹³⁶ *Tanıklarla Beşikdüzü Aydınlığı*, (Yay. Haz. Kemal Kocabaş), İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları, 2017, 217, Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 369.

durumda bulduğu ve özellikle kız öğrencilerden memnun kaldığını söylemiştir. Cumhurbaşkanı'nın ayrılmasından sonra ertesi gün İsmet İnönü'nün armağanı olarak okul idareci ve öğretmenlerle, eş ve ailelerine birer kat elbiselik Sümerbank kumaşı dağıtılmıştır.¹³⁷

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, seyahatinin devamında Malatya'ya da gelerek buradaki Akçadağ Köy Enstitüsü'nü bir kez daha ziyaret etmiştir. 5 Ekim'deki bu ziyarette İnönü'ye "Kürtlerin Türk sayılmasına imkân bulunmadığı" bilgisi verilmiş; ancak Cumhurbaşkanı bu habere karşılık "Aranacak" yorumunda bulunmuştur.¹³⁸ İsmet İnönü, buradaki tarımcılık ve yapı çalışmalarını izlemiş ve Türkçe, müzik ve geometri derslerine girmiştir.¹³⁹ Daha sonra Adana'daki Düziçi Köy Enstitüsü'ne¹⁴⁰ gelen Cumhurbaşkanı İnönü, enstitüye yakın istasyon olmadığından Yarbaşı'nda inerek otomobille eğitim kurumuna gelmiştir.¹⁴¹ Burada da tuğla ocakları, yapı çalışmaları ve işlikleri gezen İsmet İnönü, Türkçe ve müzik derslerini izlemiştir. Dinlenme sırasında dut ağaçlarının altına oturan Cumhurbaşkanı, burada ikram edilen ayranı içtikten sonra İstiklal Marşı'nı dinlemiş ve başarılı icradan sonra öğrencileri kutlamıştır.¹⁴² Moladan sonra kurumun diğer yerlerini gezen İsmet İnönü, enstitü müdürünün eşi Sekine Dağlar'la baş başa görüşerek kız öğrencilerin durumu, kızların faaliyetleri ve erkeklerle ilişkileri hakkında bilgi almış ve ardından müdür Lütfi Dağlar'ın odasında Okul Disiplin Karar defterini incelemiştir. İnönü ve beraberindekilere ziyaretin anısına öğrencilerin şiirlerinden oluşan "Düziçi'nden Sesler" adlı bir kitapçık da hediye edilmiştir.¹⁴³ İnönü de Düziçi'nde gördüğü manzaradan memnuniyetini "Şairlerle dolu bir enstitü" ifadesiyle kaydetmiştir.¹⁴⁴ Okuldan ayrılırken enstitü defterine iyi izlenimlerle ayrıldığını kaydeden Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, müdür Lütfi Dağlar'a bir isteği olup olmadığını sormuştur. Dağlar'ın enstitünün olduğu Yarbaşı'na bir istasyon yapılması ve bir de kamyon isteğine Cumhurbaşkanı, "Birincisi kolay, ikincisi için söz veremem." karşılığını vermiştir.¹⁴⁵ İsmet İnönü, Ankara'ya dönüşünden sonra Düziçi Köy Enstitüsü öğretmenlerine ve ailelerine Sümerbank'tan elbiselik kumaşlar hediye etmiştir. İsmet İnönü, Adana'daki incelemelerinin ardından Ankara'ya dönmüştür.¹⁴⁶

İsmet İnönü, Anadolu'nun farklı coğrafyalarındaki köy enstitülerine yaptığı denetimlerden sonra bu kez 19 Ekim günü saat 14:00'te Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nü ziyaret etmiştir.¹⁴⁷ Beraberinde Millî Eğitim Bakanı Yücel, Ankara valisi Nevzat Tandoğan, İsmail Hakkı Tonguç, İstanbul Üniversitesi Rektörü Doktor (Dr.) Tevfik Sağlam'ın da katıldığı gezide İnönü, yeni biten binalarla atölyeleri, laboratuvarı ve açık hava tiyatrosunu görmüştür.¹⁴⁸ Enstitü müdürü Hürrem Arman, Cumhurbaşkanı'na ayran ikram ettiklerini ve o sırada yeni eğitim yılı öncesi yüksek kısım ve sağlık kolu üzerine bilgi verdiğini anlatmıştır. İnönü de daha önceki gelişinde beğendiği kurumda bu kez neler göreceğini merak ettiğini belirtmiştir.¹⁴⁹ İsmet İnönü, burada bulunan ve yurdun farklı yerlerindeki enstitülerin durumlarına dair hazırlanan pano üzerinde verilen brifinge katılmıştır. İlköğretim Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un brifinginde okulsuz köylerin durumundan söz edişi ve 1944'te mezun olacakların köylerinde okul yapımının henüz bitmediği haberi Cumhurbaşkanı'nın keyfini kaçırmıştır.¹⁵⁰ İnönü, Hasanoğlan Köy Enstitüsü öğrencilerini gösterilerini izlemiş ve enstitü idarecileri ve öğretmenlere memnuniyetini bildirerek, onları "taltif ve teşvik" etmiştir.¹⁵¹ Daha sonra Arman'ın evini görmek isteyen Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, burada aile üyeleriyle ilgilenmiş ve evin tek çocuğunu severken, Bayan Arman'a "Bir çocuk olmaz, en az iki olmalı" nasihatini vermiştir.¹⁵² Görüşmede enstitüdeki kadın öğretmenlere dair bilgi de alan İnönü, ayrılmadan önce Hürrem Arman'ın bir tren istasyonu talebini başyaverine not aldırıştır.¹⁵³

¹³⁷ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 369.

¹³⁸ İnönü, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 371.

¹³⁹ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 370.

¹⁴⁰ 1940 yılında açılan enstitü, Almanların Ermeni çocuklar için yaptırdığı üç katlı bir binada eğitime başlamıştır. Gedikoğlu, *Evreleri, Getirdikleri*, 44.

¹⁴¹ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 370.

¹⁴² Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 370.

¹⁴³ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 370.

¹⁴⁴ İnönü, *Defterler I*, 371.

¹⁴⁵ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 370.

¹⁴⁶ İnönü, *Defterler I*, 372.

¹⁴⁷ "İnönü dün Hasanoğlan Enstitüsü[]"nü gezdiler", *Ulus*, 20 Ekim 1943, 1.

¹⁴⁸ "İnönü dün Hasanoğlan Enstitüsü[]"nü gezdiler", *Ulus*, 20 Ekim 1943, 1.

¹⁴⁹ Hürrem Arman, *Piramidin Tabanı: Köy Enstitüleri ve Tonguç*, İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüsü Yayınları, 2.bs., 2016, 369.

¹⁵⁰ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 372.

¹⁵¹ "İnönü dün Hasanoğlan Enstitüsü[]"nü gezdiler", *Ulus*, 20 Ekim 1943, 1.

¹⁵² Arman, *Piramidin Tabanı*, 372.

¹⁵³ Arman, *Piramidin Tabanı*, 372.

Cumhurbaşkanı İnönü, Hasanoğlan köyünü de ziyaret ettikten sonra Ankara'ya dönmüştür.¹⁵⁴ Hasanoğlan'daki ziyaret İnönü'nün 1943 yılındaki son Köy Enstitüsü ziyaretidir.

Hasanoğlan'da İnönü'nün Katılımıyla Yapılan Köy Enstitüleri'nin Dördüncü Yıldönümü Kutlamaları ve Yankıları

1944 yılının önemli bir gelişmesi 17 Mart Cuma günü Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün başkanlığında yapılan kabine toplantısında alınan önemli kararlar olmuştur. Toplantıdan yansıyan ilk haberlere göre "köy ilkokullarında devam meselesi ve köy enstitülerinde bu sene yetişecek öğretmenlerin durumu ele alınmış ve okullarla vasıtaların hazırlıklarıyla meşgul olunmuştur."¹⁵⁵ Nisan ayı içinde alınan kararlara dair haberler basında daha geniş yer almıştır. Daha çok ilköğretimin yaygınlaştırılması hususunda alınan kararların köye ve köy enstitülerine dair olanları şöyledir: "*Köy enstitülerinden mezun olacak öğrencileri köylere yerleştirmek için alınması gerekli kanuni tedbirleri vaktinde alarak köy okullarına tahsis edilecek araziye sağlamak, okul binalarını hazırlamak ve alakalıların bu alanlardaki çalışmaları teftiş edeceklere kolaylıklar göstermek suretiyle bu işin verimini arttırmak.*"¹⁵⁶ Alınan bu kararlarla beraber ilköğretim davası bir "devlet politikası" olarak benimsenmiş ve yeni bir çalışma dönemi başlamıştır.¹⁵⁷

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 1944 yılında Köy Enstitüleri'ne yaptığı ziyaretleri birdenbire azalmıştır. Öyle ki, bir önceki sene 12 ayrı köy enstitüsünde inceleme ve denetleme yapan İnönü, 1944'te sadece iki köy enstitüsü ziyaret etmiştir. Ancak bu yılı farklı kılan bir nitelik Cumhurbaşkanı'nın köy enstitülerinin 4. kuruluş yıldönümünü Hasanoğlan Köy Enstitüsü'ne gelerek öğrencilerle beraber geçirmesidir. İnönü'nün bu ziyarete gazeteler geniş yer vermiştir. Buna göre beraberinde eşi Mevhibe Hanım, Hasan Âli Yücel, TBMM Başkanı Abdülhalik Renda, Başbakan Saracoğlu, yazar Falih Rıfkı Atay, CHP'liler ve İsmail Hakkı Tonguç olduğu halde Ankara'dan saat 09:00'da ayrılan İnönü'nün treni Hasanoğlan'a geldiğinde öğrenciler ve idareciler tarafından karşılanmıştır.¹⁵⁸ Törende önce müdür Hürrem Arman konuşmuş ve kurumun amaçlarını özetledikten sonra tüm enstitülüler adına "*Yüce Şefe genç öğrencilerin çalışma ve başarıma ahdini*" ifade etmiştir.¹⁵⁹ Öğrencilerin şiirlerinden sonra, yüksek kısım öğrencileri mezunların "*köylerde nasıl bir hayat yaratacaklarını*" anlatmıştır. Daha sonra Toprak Marşı'nın söyleyerek işliklerine dağılan öğrenciler sembolik çalışmalarla İnönü'ye faaliyetlerinden örnekler sunmuşlardır.¹⁶⁰ Bağ yerindeki çalışmaları da izleyen İsmet İnönü, iklim şartları altında üretime dair faaliyetlere ilişkin bilgi almış ve daha sonra öğrencilerin evlerindeki iş ve yaşam koşullarını görmüş ve ailelerine enstitü çalışanlarının başarılarına katkılarından dolayı teşekkür etmiştir.¹⁶¹ Cumhurbaşkanı İsmet İnönü daha sonra öğretmenlerden ikinci müdür Tahir Erdem'in evine uğramıştır. Temsil salonundaki talebelerin konserinden sonra millî oyunlar ve şiir dinletisinin ardından tiyatro kolu tarafından "*Kral Oidipius*" sahnelenmiştir.¹⁶² Öğle yemeğinden sonra millî oyunlar gösterisini izleyen Cumhurbaşkanı İnönü, saat 15:00'te Hasanoğlan'dan ayrılmıştır. Cumhurbaşkanı'nın Ankara'ya dönerken yolda Millî Eğitim Bakanı'na "*Yücel, bu çocuklar köylerde işe başlayınca bizi tutacaklar mı?*" diye sorduğu ve buna "*gerekçeli ve olumlu*" bir cevap aldığı kaydedilmiştir.¹⁶³ Henüz çok partili sisteme geçmeden evvel sadece CHP'nin yer aldığı bir siyasî ortamda İsmet İnönü'nün bu sorusu üzerinde düşünülmesi gereken bir sualdir. Cumhurbaşkanı ya savaş sonrası Türkiye'de başka partilerin de kurulabileceğini öngörmektedir yahut da mezunların daha solda bir ideolojiye bağlanabileceklerini düşünmektedir. Nitekim İnönü, Tonguç'la Çankaya'da bu konuda uzun bir mülâkat yapmış ve mezunların hangi siyasal akıma bağlı kalacakları irdelenmiş ve sonuçta "*sosyalist olabilecekleri*" kanısına varmışlardır.¹⁶⁴

Cumhurbaşkanı İnönü'nün Hasanoğlan'daki kutlamalara katılması ve Köy Enstitüleri'nin 5. kuruluş yıldönümü basında da ilgiyle karşılanmıştır. Zekeriya Sertel'e göre bu kurumlar henüz "*farkına varılamayan büyük bir*

¹⁵⁴ "İnönü dün Hasanoğlan Enstitüsü[']nü gezdiler", Ulus, 20 Ekim 1943, 1.

¹⁵⁵ "Millî Şef İnönü", Cumhuriyet, 18 Mart 1944, 1.

¹⁵⁶ "İlköğretime dair mühim kararlar", Ulus, 8 Nisan 1944, 1.

¹⁵⁷ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 393.

¹⁵⁸ "Köy enstitülerimizin kuruluş yıldönümünde", Ulus, 18 Nisan 1944, 1.

¹⁵⁹ "Köy enstitülerimizin kuruluş yıldönümünde", Ulus, 18 Nisan 1944, 6.

¹⁶⁰ "Köy enstitülerimizin kuruluş yıldönümünde", Ulus, 18 Nisan 1944, 6.

¹⁶¹ "Millî Şef Hasanoğlan Köy Enstitüsü[']nde", Tan, 18 Nisan 1944, 2.

¹⁶² "Köy enstitülerimizin kuruluş yıldönümünde", Ulus, 18 Nisan 1944, 6.

¹⁶³ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 395.

¹⁶⁴ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 395.

inkılabın müjdecisidir” ve *“yarınki Türkiye bu müesseselerde işlenmekte ve yoğrulmaktadır...”*¹⁶⁵ Türkiye’deki 44 bin köyün dörtte birinde bile okul olmadığına değinen Sertel, bunun nedeninin yetersiz öğretmen sayısı olduğunu da savunarak, mezun öğretmenlerin köye gitmekten çekindiklerini ya da gitseler de uyum sağlayamadıklarını da kaydetmiştir.¹⁶⁶ Köy enstitülerinde *“yeni bir insan tipi”* yetiştiğini de bildiren yazar İnönü’ye dair şu vurguyla yazısını bitirmiştir: *“Cumhur Reisimizin dedikleri gibi ‘Köy Enstitüleri Cumhuriyetin eserleri içinde en kıymetlisi, en sevgilisidir.’*¹⁶⁷ Falih Rıfki Atay da bu kurumlardan büyük faydalar beklediğini ifade ettiği yazısında İnönü’nün ziyaretinden şöyle söz etmiştir: *“Millî Şef 17 n[is]isan gününü Cumhuriyetin en yüksek selâhiyet sahipleriyle beraber boş yere Hasanoğlu’nda geçirmemiştir. Bu kendisi ve arkadaşları için derin bir zevk olduğu kadar, onun tarafından hepimizin vazife başına çağrılışı idi.”*¹⁶⁸ İsmet İnönü, Hasanoğlu’ndan sonra 21 Kasım’da Sivas’taki Yıldızeli Köy Enstitüsü’ne gelerek burada incelemelerde bulunmuştur.¹⁶⁹

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün İlköğretim Dergisi’ne Yazdığı Makalesi ve Basındaki Değerlendirmeler

İsmet İnönü, 1944 yılı Ağustos ayında *“İlk Öğretim”* mecmuasında yayınlanmak üzere yazdığı makalede hem ilköğretim davasına değinmiş, hem de enstitülerle, köylerdeki okul meselelerinden söz etmiştir. Şehir ve köy okullarının verdikleri mezun sayısının 75 bin olduğunu ve geçen seneye göre bir miktar ilerleme olduğunu kaydeden Cumhurbaşkanı, 200 bin civarındaki birinci sınıflara kaydolanlarla, mezun olanlar arasındaki farka dikkat çekerek *“...çocuğun ilk öğretim devresinde %65’ten fazla fire veriyoruz demektir. Bu fark korkunç bir şeydir...”* değerlendirmesinde bulunmuştur.¹⁷⁰ İnönü rakamlar ele alındığı zaman 1 milyon civarında çocuğun ilkokullarda olduğunu, nazari olarak bunun beşte birini mezun vermeleri gerekirken, sayının 75 binde kaldığını ifade ederek, *“Karşısında bulunduğumuz zorluk, pasif direnmedir...”* tespiti yapmıştır.¹⁷¹ Köylerde kızların hepsinin okula gönderilmediğini ve bazı çocukların da iş zamanı ailelerine yardım için okuldan alındıklarına değinen İsmet İnönü, durumu iyi olanların bir iki senelik tahsille yetindiğini kaydetmiştir.

İnönü, makalesinde köy enstitüleri konusuna da geniş yer ayırmıştır. Bu kurumlara verdikleri altı senelik emeklerin ilk verimlerini gelecek yıla alacaklarını vurgulayan Cumhurbaşkanı şöyle devam etmiştir: *“...İşte nihayet büyük davanın hasad[t] mevsimi geldi. Şimdi de, en ağır vazife yıllarının birincisini ve gelecek sene ikincisini geçirmeğe mecbur bulunuyoruz... Gelecek üç bin yılın okulunu şimdiden hazırlamak lazımdır.”*¹⁷² İnönü, altı aydır köy enstitülerindeki işleri takip ettiklerini de sözlerine ekleyerek, valiliklerin bir mektebin açılması için elzem olan gerekli olan araç gerecin temini ve öğretmen evi yapımıyla meşgul olduğunu ifade etmiştir. Makalenin devamında *“gece gündüz”* maarif işleriyle ilgili kaymakamlar bildiğini bildiren Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, ilköğretim ve köyde eğitim davasının takibinin süreceğini, Türk milletinin ilköğretimdeki amaçlara ulaşıldıktan sonra *“büsbütün başka kuvvette bir varlık olacağını”* da belirtmiştir.¹⁷³

Cumhurbaşkanı’nın ilköğretim davasını ele aldığı makaleyi değerlendiren Abidin Daver, yazının içeriğine bakıldığı zaman İnönü’nün eğitim davasına dikkat ve özenle ele aldığı anlaşılabileceğini ifade etmiştir. Daver, İnönü’nün ele aldığı işleri mutlaka başarıya ulaştırdığını da savunarak; köy enstitülerindeki eksiklerin de kısa zamanda tamamlanacağını *“Millî Şefin yazısından”* anladıklarını vurgulamıştır.¹⁷⁴ İnönü’nün makalesinin aynı zamanda radyodan Hasan Âli Yücel tarafından okunduğunu bildiren “Ulus”taki yorumda İsmet İnönü’nün *“gelecek devirlere direktiflerini”* verdiği savunularak, Cumhurbaşkanı’nın geçmiş hizmetlerinden sonra *“ilköğretim davasını”* da başaracağına olan inanç vurgulanmıştır.¹⁷⁵ Falih Rıfki Atay ise savaş ortamında hemen bütün milletlerin harcamalarını savunma üzerine yaptığı halde Türkiye’nin aynı harcama kalemını eğitime de sarf ettiğini ifade ederek, İnönü devrinin maarif meselesinde *“memleketi bir asrın onda birinde okuryazarlar yurdu haline getirecek şartları hazırlaması”* halinde bir altın devir olarak anılacağını ileri sürmüştür.¹⁷⁶ Hüseyin

¹⁶⁵ “M. Zekeriya Sertel”, Köy Enstitüleri”, Tan, 19 Nisan 1944, 1.

¹⁶⁶ M. Zekeriya Sertel”, Köy Enstitüleri”, Tan, 19 Nisan 1944, 1.

¹⁶⁷ M. Zekeriya Sertel”, Köy Enstitüleri”, Tan, 19 Nisan 1944, 1.

¹⁶⁸ Falih Rıfki Atay, “16.000 in bayramı”, Ulus, 19 Nisan 1944, 6.

¹⁶⁹ İnönü, *Defterler I*, 418.

¹⁷⁰ “İlk öğretim davamız”, Cumhuriyet, 20 Ağustos 1944, 1.

¹⁷¹ “İlk öğretim davamız”, Cumhuriyet, 20 Ağustos 1944, 1.

¹⁷² “İlk öğretim davamız”, Cumhuriyet, 20 Ağustos 1944, 1.

¹⁷³ “İlk öğretim davamız”, Cumhuriyet, 20 Ağustos 1944, 1.

¹⁷⁴ Abidin Daver, “En büyük ilham kaynağı”, Cumhuriyet, 21 Ağustos 1944, 1.

¹⁷⁵ T.İ.: “Yankıralı öğretmen ve İlk Öğretim davamız”, Ulus, 22 Ağustos 1944, 2.

¹⁷⁶ Falih Rıfki Atay: “Başöğretmenin dersi”, Ulus, 23 Ağustos 1944, 1.

Cahit Yalçın'a göre de İsmet İnönü'nün makalesi "*harp dağdağaları içinde bunalmış insanların gözü önüne nurlu bir hakikat*" sermiştir. Yalçın, yakında savaşın biteceğini de savunarak yeni dünya düzeninin "milletlerin hâkimiyeti üzerine dayanan hürriyet, tahsil ve terbiye meselelerine en mühim mevki" vereceğini ifade etmiştir.¹⁷⁷

Basında İnönü'nün sözleri üzerinde olumlu değerlendirmeler yer alırken, İlköğretim Müdürü İsmail Hakkı Tonguç bazı köy enstitülerini de kapsayan bir gezisinde şu saptamayı yapmıştır: "*Devlet başkanının açık tutumu ve ikazlarına rağmen pasif direniş, anlayışsızlık ve zorluk çıkarma Doğu başta olmak üzere pek çok yerde sürüyordu.*"¹⁷⁸ Çankaya'da bir gece İsmet İnönü'nün konuğu olan Tonguç sözü köy enstitülerine getirerek, buradan çıkacak olan gençleri izlemek gerekeceğini ve bunların köylerde CHP'nin "*çekirdeği*" olabileceğini söylemiş ve Cumhurbaşkanı da bu sözleri onaylamıştır.¹⁷⁹ 29 Eylül'de de İnönü'nün talimatıyla İlköğretim Genel Müdürü'nün emrine ordudan askerlerle beraber dört cip köylerdeki okul yapım çalışmalarının takibi için tahsis edilmiştir.¹⁸⁰ Böylece İnönü özellikle köylere kadar yayılan eğitim seferberliğinin ve yapılması gereken işlerin takibini de amaçlamıştır. 1944 yılında yurt çapında köy enstitüsü sayısı 20'ye ve bu kurumlara harcanan para miktarı da 25 milyon liraya ulaşmıştır.¹⁸¹ 1 Ocak 1945'te çıkan "*Köy Enstitüleri Dergisi*"nin ilk sayısı İnönü tarafından dikkatle incelenmiş, Cumhurbaşkanı gazeteci Falih Rıfki'dan da dergiye dair düşüncelerini sormuştu.¹⁸² Ancak büyük umutlarla çıkarılan dergi sadece 6 sayı yayınlanabilmiştir.

Köy Enstitüleri'nin Beşinci Yılında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Köy Okulları Hakkında Yeni Değerlendirmeleri

Cumhurbaşkanı İnönü, 1945 yılının 17 Nisan günü enstitülerin kuruluşunun yıldönümündeki makalesinde köy okulları meselesini ele almıştır. Aslında İnönü'nün yeni çıkmaya başlayan Köy Enstitüleri Dergisi için bir makale yazması Mart ayında Tonguç'un notları arasına girmişti.¹⁸³ İnönü, bu yeni makalede "*Köy Enstitülerinden yeni çıkan öğretmenler feyizli işlerine başlamışlar ve kanuna göre kendilerine temin edilen evler ve tarlalarla hayatlarını kurmağa çalışmışlar ve işlikleri açmışlardır...*" ifadelerinden sonra programa göre bazı illerde eksik kalan ilkokulların da tamamlanacağını ifade etmiştir.¹⁸⁴ Vali ve kaymakamların ilköğretim seferberliğinde büyük gayret gösterdiklerinden de söz eden İnönü, "*...İlköğretimdeki eksik çalışmalara karşı nihayet usanıp kayıtsız kalacağımızı düşünmek yanlış hesaptır...*" ifadesinden sonra kırsalda açılan okullar ve araç gereç teminindeki başarılarından dolayı İsmail Hakkı Tonguç'a teşekkür etmiştir.¹⁸⁵ Okulların yapımında köy enstitülerinin yapı takımlarının faydalarından söz eden İnönü, "*Enstitülerden çıkanların evleri, vasıtaları, tarlaları gibi yeni hayatlarını kuracak düzenin sağlanmasına birinci derecede ehemmiyet vermeliyiz...*" sözleriyle yeni göreve başlayacak köy enstitüsü mezunlarının köylerdeki hayatının kolaylaştırılmasının önemle ele alınmasını istemiş ve vali ve kaymakamlara bu vazifeyi hatırlatmıştır.¹⁸⁶ Cumhurbaşkanı böylece köylerde önce köy enstitüsünden gelen öğretmenin adaptesinin önemini kırsalda eğitim seferberliği ve talebelerin okulla olan bağının korunması için önemini vurgulamıştır. İnönü, 20. yüzyılın "*ileri ve kudretli bir milleti*" olmak için ilköğretim davasının mutlaka halledilmesi gerektiğini de ifade ederek, "*...İlköğretimi olmayan memlekette ortaçağ idaresi bütün şekilleriyle devam eder... İlköğretim davası millet olmak, insan olmak davasıdır...*" değerlendirmesinde bulunarak Türk vatandaşlarını eğitim seferberliğine katılmaya davet etmiştir.¹⁸⁷ İsmet İnönü'nün ilköğretimde 1945 yılında gelinen aşamaları ve hedefleri anlattığı makalesinden sonra "*Ulus*"ta çıkan bir değerlendirme yazısında köy okulları ve köy öğretmenleri meselesinin önemine değinilerek, 1940'ta çıkan Köy Enstitüleri Kanunu'yla çözüm yoluna girildiği bildirilmiştir.¹⁸⁸ 1943'te ilk mezunlarını veren enstitüler sayesinde 10 sene sonra okulsuz köy ve okuma çağında "*cahil*" kimse kalmayacağı da savunulmuştur.¹⁸⁹ Ayrıca

¹⁷⁷ Hüseyin Cahit Yalçın, "Kurtuluş Yolu", Tanin, 21 Ağustos 1944, 1.

¹⁷⁸ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 407.

¹⁷⁹ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 407.

¹⁸⁰ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 407.

¹⁸¹ M. Hamdi İlhan, *Semaniye Medresesinden Köy Enstitülerine: (Türk Eğitim Sisteminin Dünü ve Bugünü)*, İstanbul: Çantay Kitabevi, 2010, 312.

¹⁸² Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 421.

¹⁸³ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 421.

¹⁸⁴ İsmet İnönü, "İlk Öğretimin Yeni Yılı", *Ulus*, 18 Nisan 1945, 1.

¹⁸⁵ İsmet İnönü, "İlk Öğretimin Yeni Yılı", *Ulus*, 18 Nisan 1945, 1.

¹⁸⁶ İsmet İnönü, "İlk Öğretimin Yeni Yılı", *Ulus*, 18 Nisan 1945, 1.

¹⁸⁷ İsmet İnönü, "İlk Öğretimin Yeni Yılı", *Ulus*, 18 Nisan 1945, 1.

¹⁸⁸ "İlk öğretim devamımız başarı yolundadır", *Ulus*, 19 Nisan 1945, 1.

¹⁸⁹ "İlk öğretim devamımız başarı yolundadır", *Ulus*, 19 Nisan 1945, 1.

Hasan Âli Yücel'in Düziçi Köy Enstitüsü'nden beşinci yıl kutlamaları çerçevesinde İnönü'ye gönderdiği mesaja Cumhurbaşkanı şu cevabı vermiştir: *"Düziçi Köy Enstitüsünün yıldönümünü ben de bir bayram gibi sevinçle karşıladım. Millî Eğitimde canla başla çalışmanızdan size ve sorumlunuz altında bulunan bütün devlet teşkillerine minnetlerim engidindir. Genç öğretmen namzetlerinin ve hepinizin gözlerini öperim."*¹⁹⁰

1946'dan 1950'ye Kadar Olan Dönemde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Köy Enstitüleri

II. Dünya Savaşı'nın sonra ermesiyle beraber Türkiye, 1930'da ara verdiği çok partili sisteme geri dönmüş ve 15 yıl aradan sonra CHP dışında partilerin kurulmasına olanak tanınmıştır. Savaş sonrası Türkiye'de farklı partileri izin verilmesi çeşitli etkenlerle ilişkilidir. Karpat'a göre hem Cumhuriyetin kuruluşundaki liberal temeller ve hem de dış gelişmeler farklı partilere zemin hazırlamıştır. II. Dünya Savaşı'nın Batı ittifakı kazanmış ve demokrasi cephesinin zaferine Türkiye'nin de adapte olması zorunlu hale gelmişti.¹⁹¹ Türkiye de savaş sonrası Batı ittifakına girmek için 1945 Şubat ayında Almanya ve Japonya'ya savaş ilan ederek Birleşmiş Milletler sistemine girmek için önemli bir adım atmıştır.¹⁹² İç faktörlere gelince savaş dönemi vergi ve ekonomi politikaları kimi çevreleri CHP'den uzaklaştırmıştı. İşçi, memur ve köylü gibi sınıflara mensup olanlar harp yıllarında büyük sıkıntılar çektiklerinden bu kesimlerin iktidarla olan bağları zayıflamıştı.¹⁹³ Öte yandan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de farklı partilerin kurulmasını ve sistemin demokrasiye açılmasına bizzat önderlik etmiş ve CHP Hükûmeti de buna öncülük etmiştir.¹⁹⁴ 7 Ocak 1946'da CHP'den ayrılanlar tarafından kurulan Demokrat Parti (DP) kısa zaman içinde gelişmeye başlayacaktır.¹⁹⁵

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 17 Nisan 1946'da Köy Enstitüleri'nin kuruluş yıldönümünde bir kez daha Hasanoglan Köy Enstitüsü'nde yapılan kutlama törenine katılmıştır. İnönü, Başbakan Saracoğlu, Millî Eğitim Bakanı Yücel, eşi Mevhibe Hanım, Halkevi Başkanı Ferit Celal Güven'le beraber geldiği enstitüde öğrenciler tarafından geçit resmiyle karşılanmıştır.¹⁹⁶ İstiklal Marşı sonrası enstitü müdürü Rauf İnan'ın açış konuşmasına geçilmiştir. İnan, Cumhurbaşkanı'nın dört bir yandaki enstitüleri gezerek verdiği emirlerden aldıkları güçten söz etmiş ve *"...bu eserin kurucusu ve yaratıcısı olarak bugün aramızda ve her zaman başımızda bulunmanızdaki manayı bilerek inanla çalışmamıza devam edeceğiz."* demiştir.¹⁹⁷ Öğrencilerin şiirlerinden sonra İnönü, talebeleri ellerini sıkarak kutlamış ve sonrasında *"Bir evlenme"* adlı piyes seyredilmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, enstitüye 4200 metre mesafeden getirilen suyu hizmete açmış ve daha sonra öğrencilerin konserlerini ve kantinini ziyaret ettikten sonra Hasanoglan Köy Enstitüsü'nden ayrılmıştır.¹⁹⁸

17 Nisan'ın yıldönümünde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, artık bir "gelenek" haline getirdiği ilköğretim faaliyetlerini değerlendirdiği yeni bir makale kaleme almıştır. İnönü, 1945'te okul faaliyetlerinin bazı yerlerde zor geçmesine rağmen önemli aşamalar kaydedildiğini vurgulamış ve *"Köylerde okulları, işlikleri ve evleri vücutte getirmek için harcanan gayretler milletimizin övünç duyacağı önem ve ölçüdedir"* değerlendirmesinde bulunmuştur.¹⁹⁹ İnönü bu dönemde 875 yeni okul ve eklemelerle elde edilen 851 okulla beraber 1756 okulu eğitime kazandırdıklarını da ifade ederek, *"...Enstitülerin tedarik ettikleri az miktarda vasıtalar geçen senelerde çok kıymetli oldu... Köylünün kalkınması bizim için yaşayış meselesidir... Bu meselede partilerin birbirlerimizin gayretini kesecek değil, destekleyip arttıracak surette hareket edeceklerini ümid[t] ederim."* sözleriyle muhalefet partilerini de davaya sahip çıkmaya davet etmiştir.²⁰⁰ İnönü 1946'da köy okulları yapı işlerinde daha kolay durumda olacaklarını umduğunu da ifade etmiştir.

Türkiye'de demokrasiye geçişle beraber Köy Enstitüleri sistemine karşı bazı eleştiriler de başlamıştı. Kirby'e göre Sovyet Rusya'nın Türkiye'den "akıl almaz" talepleri, San Francisco Konferansı sonrasında Türkiye'nin rejimini demokratikleştirme zorunluluğu gibi etmenler Köy Enstitüleri aleyhine rüzgâr esmesini kolaylaştırıcı

¹⁹⁰ İsmet İnönü: *Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler: 1944-1950*, (Haz. İlhan Turan), Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 2003, 21.

¹⁹¹ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Temeller*, İstanbul: Afa Yayınları, 1996, 125.

¹⁹² Hikmet Bilâ, *CHP Tarihi: 1919-1979*, Ankara: Doruk Matbaacılık Sanayii, 1979, 187.

¹⁹³ Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi: 1839-1950*, İmge Kitabevi, Ankara, 3.bs., 2004, 448.

¹⁹⁴ Karpat, *Türk Demokrasi*, 125.

¹⁹⁵ Cem Eroğul, *Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara: İmge Kitabevi, 2.bs., 1990, 12.

¹⁹⁶ "Köy Enstitülerinin Yıldönümü Kutlandı", *Ulus*, 18 Nisan 1946, 1.

¹⁹⁷ "Köy Enstitülerinin Yıldönümü Kutlandı", *Ulus*, 18 Nisan 1946, 6.

¹⁹⁸ "Köy Enstitülerinin Yıldönümü Kutlandı", *Ulus*, 18 Nisan 1946, 6.

¹⁹⁹ İsmet İnönü, "İlköğretimdeki Çalışmalarımız", *Cumhuriyet*, 18 Nisan 1946, 1.

²⁰⁰ İsmet İnönü, "İlköğretimdeki Çalışmalarımız", *Cumhuriyet*, 18 Nisan 1946, 1-3.

bir faktör olmuştur.²⁰¹ Özellikle enstitülerde “iş”in bir amaç olmaktan çıkarılarak araç haline getirildiği, ilköğretim seferberliği sırasında köylülerin çalıştırılmasının tepkilere neden olduğu, mezunların yeterli bilgi ve donanıma sahip olmadıkları, enstitülerdeki öğretmen ve öğrenci tiplerinin yadırganması gibi konularda eleştiriler gündeme gelmişti.²⁰² Aynı günlerde Hasanoğlu’nun yüksek kısmında Max Beer’in “Sosyalizm ve Sosyal Mücadeleler Tarihi” kitabının tanıtımı sırasında sağ tandanslı öğrenciler tepki göstermişler ve Müdür Hürrem Arman’ı Tonguç’a şikâyet etmişlerdi.²⁰³ Hasanoğlu’na giderek bizzat şikâyetçi öğrencilerle görüşen Tonguç, daha sonra Çankaya’da İsmet İnönü’ye Yüksek Köy Enstitüsü’nde öğrenciler arasındaki gruplaşma ve tartışmaları anlatarak bunların hemen durdurulabileceğini söylemiş ve Cumhurbaşkanı’na “*ne emrettiğini sormuş*”tu; ancak İnönü “*Ülkenin sorunlarını onlar tartışmayacak da kim tartışacak!*” sözüyle herhangi bir müdahale istemediğini ortaya koymuştur. ²⁰⁴ İsmet İnönü’nün enstitü talebelerine karşı hoşgörülü olduğu günlerde Eskişehir’deki Çifteler Köy Enstitüsü Müdürü Rauf İnan’ın kuruma verdiği önemli hizmetlere karşılık Millî Eğitim Bakanlığı hizmetinde başka bir göreve alınabileceğini bildirmesi İsmail Hakkı Tonguç tarafından tepkiyle karşılanmış ve İlköğretim Müdürü, Yücel ve Saracoğlu’nun da hazır bulunduğu sofrada sert bir çıkışla Cumhurbaşkanı’na “*Bir kez kelle verecek olursanız, sıra size de gelebilir*” demişti.²⁰⁵ Kısacası demokratikleşme adımlarının atılmasıyla beraber eğitim sisteminde ve köy enstitülerinde de sarsıntılar başlamıştır. Bu devrede Cumhurbaşkanı İnönü, köy enstitülerine karşı olan desteğini çektiği ileri sürülmüştür.²⁰⁶ Nitekim 21 Temmuz 1946 seçimlerinden sonra kurulan Peker kabinesinde Yücel’in yerine yeni bakan Reşat Şemsettin Sirer olmuştur.²⁰⁷ İsmail Hakkı Tonguç da 21 Eylül 1946’da²⁰⁸ İlköğretim Genel Müdürlüğü’nden alınarak Talim Terbiye Kurulu üyeliğine atanmıştır.²⁰⁹ Yeni kabinedeki bu önemli değişimler Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün “*politika anlayışının ve siyasetteki dengeleri gözetme politikasının bir sonucu*” olarak değerlendirilmiştir.²¹⁰ Eğitimdeki bu nöbet değişiminden sonra Cumhurbaşkanı İnönü, 1947 yılı sonbahar aylarında çıktığı bir yurt içi seyahatinde Erzurum, Sivas ve Trabzon’daki köy enstitülerine uğramıştır. 13 Eylül günü Sivas ziyareti sırasında Yıldızeli Köy Enstitüsü de görülmüş ve burada 240 öğrenciden 120’sinin kız olduğu bildirilmiştir. ²¹¹ Cumhurbaşkanı, Erzurum’a geldiği zaman CHP ve DP’lilerle görüşmeler yapmış, ayrıca Pulur Köy Enstitüsü’nü de görmüştür.²¹² İnönü, 23 Eylül’de de Karadeniz’in önemli kenti Trabzon’u ziyareti sırasında da Vakfıkebir’e gelerek Beşikdüzü Köy Enstitüsü’nde incelemelerde bulunmuştur.²¹³

Cumhurbaşkanı İnönü, 1949 yılı Nisan ayında çıktığı seyahatte Kastamonu’ya da gelmiştir. İnönü, 19 Nisan günü yani Köy Enstitüleri’nin 9. kuruluş yıldönümünde Gökçöy Köy Enstitüsü’nü²¹⁴ ziyaret etmiştir.²¹⁵ Saat 18:00’de enstitüye gelen İsmet İnönü öğretmenler ve öğrenciler tarafından karşılanmıştır. Okulu gezen Cumhurbaşkanı’na enstitü hakkında bilgi verilmiştir.²¹⁶ İnönü, enstitünün hatıra defterine köy enstitüleri hakkındaki değerlendirmelerini içeren bir yazı yazmıştır. Bu kurumların kuruluş yıldönümünü Gökçöy’de kutlamaktan mutlu olduğunu bildiren İnönü şöyle devam etmiştir: “*...Cumhuriyetin en kıymetli eserlerinden biri olan bu müessesede köy enstitülerine de memleketin bağlanmış olduğu büyük ümitleri bir daha belirtmek isterim. Köylerimizde ilk öğretimi büyük bir millî vazife olarak üzerine alacak öğretmenleri az zamanda ve geniş sayıda yetiştirecek bir feyiz ocağı olarak bu enstitüler kurulmuştur...*”²¹⁷ İnönü, baştan beri enstitülerde çalışan eğitimci ve idarecilerle öğrencileri “*bir millî davanın fedakâr yolcuları*” olarak niteledikten sonra bu okulların her gün gelişerek ilerlediğini ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı, enstitü mezunu öğretmen ve sağlıkçıların da her sene

²⁰¹ Kirby, *Türkiye’de Köy*, 448.

²⁰² *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi*, (Ed. Fatma Acun), Ankara: Siyasal Kitabevi, 11.bs., 2010, 328.

²⁰³ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 435.

²⁰⁴ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 436.

²⁰⁵ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 482.

²⁰⁶ Muhammed Üzer, *Türk Modernleşmesinde Köy Enstitüleri ve Köy Enstitüleri Üzerine Yapılan Tartışmalar*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020, 66.

²⁰⁷ “Yeni Kabine Dün Kuruldu”, *Cumhuriyet*, 7 Ağustos 1946, 1.

²⁰⁸ Engin Tonguç 24 Eylül tarihini vermektedir. Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 511.

²⁰⁹ Mehmet Cimi, *Tonguç Baba (Ülkeyi Kucaklayan Adam)*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, 242.

²¹⁰ Tonguç, *Bir Eğitim Devrimcisi*, 501.

²¹¹ Nihat Erim, *Günlükler: 1925-1979 I. C.*, (Haz. Ahmet Demirel), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005, 187.

²¹² Erim, *Günlükler*, 188.

²¹³ *Aydın Tarihi*, 1-30 Eylül 1947, Sayı: 166, 14.

²¹⁴ 1939 senesinde temelleri atılan enstitü, Kastamonu-Daday ve Kastamonu-İnebolu yolları arasında olan Gökçöy’de kurulmuştur. Gedikoğlu, *Evrerleri, Getirdikleri*, 42.

²¹⁵ İnönü, *Defterler I*, 513.

²¹⁶ “İnönü dün Kastamonu[’]da tetkiklerde bulundu”, *Ulus*, 20 Nisan 1949, 3.

²¹⁷ “İnönü dün Kastamonu[’]da tetkiklerde bulundu”, *Ulus*, 20 Nisan 1949, 3.

vazifelerinde gelişim gösterdiklerini ve onları büyük bir vatan hizmeti beklediğini de vurgulayarak şöyle devam etmiştir: *“Köy enstitülerinde çalışan, köy enstitülerinden mezun olan vatandaşlarıma yürekten sevgilerimi ve tebriklerimi bildirir ve gözümüzde çok kıymetli olan yüksek vazifelerinde muvaffak olmalarını yürekten dilerim...”*²¹⁸ Cumhurbaşkanı İnönü, yazdığı mesajı üç öğrenciye yüksek sesle okutmuştur. Daha sonra müzik dinletisiyle öğrencilerin gösterileri ve ant içme törenlerini izlemiş ve saat 19:00’a doğru Gölköy Köy Enstitüsü’nden ayrılmıştır.²¹⁹ İsmet İnönü’nün bu ziyareti onun bir köy enstitüsüne son ziyaretidir aynı zamanda. 1950’de yapılan genel seçimleri DP kazanmış İnönü’nün Cumhurbaşkanlığı sona ermiştir.

Sonuç

Temelleri Atatürk döneminde atılan köy enstitüleri kırsal kesimin öğretmen ve okul sorunlarını çözüme kavuşturmak amacıyla başlanan önemli bir eğitim hamlesidir. Enstitüler İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanlığı döneminde çıkan kanunla resmiyete kavuşmuştur. İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanlığı zamanında Köy Enstitüleri’yle olan ilişkilerini iki kısma ayırmak gereklidir. 1940-1945 arası dönem ve 1945-1950 arası dönem. İnönü, birinci dönemde bu kurumlarla ve ihtiyaçlarıyla yakından meşgul olmuştur. İnönü, bu devrede Türkiye’nin farklı yerlerinde açılan 17 köy enstitüsünü ziyaret ederek bu kurumlarda inceleme ve denetleme faaliyetlerinde bulunmuştur. 1945-1950 döneminde İnönü sadece 5 köy enstitüsünü ziyaret etmiştir ki bunların arasında sadece Gölköy Köy Enstitüsü ilk kez geldiği yeni bir kurumdur. Beşikdüzü, Hasanoğlan, Yıldızeli ve Pulur, İnönü’nün daha evvelki dönemde de ziyaret ettiği kurumlardır. Yani İnönü toplamda 1941 ile 1949 arasındaki devrede 18 köy enstitüsü ziyareti yapmıştır. Türkiye’de toplam 21 köy enstitüsü açıldığı dikkate alınır İsmet İnönü, Cumhurbaşkanlığı zamanında Van’daki Ernis, Aydın’da Ortaklar ve Diyarbakır’da Dicle Köy Enstitüleri hariç diğer kurumları ziyaret etme fırsatı yakalamıştır. İsmet İnönü, bu dönem içinde en fazla Hasanoğlan ile Yıldızeli Köy Enstitüleri’ne gelmiş ve Ankara ve Sivas yakınlarındaki bu enstitüleri tam dört defa ziyaret etmiştir. 1941-1945 arasındaki dönemde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, ziyaret ettiği köy enstitülerinde öğretmen ve idareci evlerinden, talebelerin derslerdeki faaliyetleri üzerine pek çok konuyla ilgilenmiştir. Bazı kurumlarda gerek öğretmenler ve gerekse öğrencilerin kitaba ve okumaya olan merakları İnönü’yü memnun etmiş ve o bu memnuniyetini kitabı her çalışanın günlük hayatına koyabildikleri ölçüde Türkiye’de refaha daha kolay ulaşılacağını savunmuştur.

İsmet İnönü, ayrıca yemekhaneleri denetlemiş, öğrencilerle beraber sofraya oturmuş ve bazı enstitülerdeki zayıf ve hastalıklı öğrencilerle ilgilenmiş ve durumları hakkında hükûmeti bilgilendirmiştir. Keçiçepe’deki sıtmanın sudan kaynaklı olduğunu öğrenen İnönü sorunun çözülememesi durumunda bu kurumun taşınma ihtimalini de ilgililere duyurmuştur. İnönü’nün enstitü ziyaretleri sırasında kurumların acil sorunlarına çözüm sağlaması da önemlidir. Örneğin Beşikdüzü’nün çimento ihtiyacının Sivas’tan sağlanmasını temin eden Cumhurbaşkanı aynı zamanda okullarına tren istasyonu talep eden müdürlerin isteklerini de dikkate almıştır. İnönü’nün köy enstitülerinde öğrenim gören öğrencilerin Türklerle kaynaşmasını istemiş ve bu kurumlarda etnik kökenden kaynaklanabilecek bir sorun yaşanmamasına da itina göstermiştir. Arifiye’de Çerkezlerle Türklerin, Malatya’da da Kürtlerle Türklerin kaynaştırılmasını ve Türk kimliği altında birleşmelerini isteyen İnönü’nün bu tutumu köy enstitülerinden o dönemde beklenen bir başka olgunun Anadolu’da Türk kimliği altında farklı unsurları birleştirmek olduğunu göstermektedir.

Cumhurbaşkanı İnönü, II. Dünya Savaşı sonunda Türkiye’de yeniden çok partili sisteme dönüldüğünde, yani 1945-1950 arası dönemde, köy enstitülerini daha az ziyaret etmiştir. İnönü’nün bu dönemi Cumhurbaşkanı olarak hem siyasî dengeleri gözetme ve zaman zaman partiler arasındaki gerginlikleri önleme gayretleriyle, 12 Temmuz Beyannamesi gibi, meşgul olmuş, bir yandan da partisi CHP içindeki gelişmelerle meşgul olmuştur. Bu yeni devrede uzun zamandır Millî Eğitim’in başında olan Yücel ve enstitülerin gelişiminde önemli rolü olan Tonguç’un ayrılması İnönü’nün politikasının farklılaştığına bir delil olarak sunulmaktadır. Nitekim İsmet İnönü, bu yeni devrede enstitü gezilerine eskisi kadar zaman ayıramamış, daha önce gördüğü kurumlara tekrar ziyaret haricinde Kastamonu’daki Gölköy Köy Enstitüsü’nü ziyaret etmiştir. İnönü, ayrıca köy enstitülerin kuruluş yıldönümlerine de özel bir önem vermiş ve üç kez 17 Nisan günlerinde enstitülerdeki törenlere katılmıştır. Ne var ki, İnönü’nün tek parti devrinin sona ermesinden sonra köy enstitüleriyle gereği kadar ilgilenme fırsatı bulamaması bu kurumların eskisi kadar basın gündemine gelmesine de engel olmuştur ve süreç enstitülerin kapatılmasına kadar gitmiştir.

²¹⁸ “İnönü dün Kastamonu[’]da tetkiklerde bulundu”, Ulus, 20 Nisan 1949, 3.

²¹⁹ “İnönü dün Kastamonu[’]da tetkiklerde bulundu”, Ulus, 20 Nisan 1949, 3.

Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

Kaynakça**Arşivler**

Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi

Resmi Yayınlar

Aydın Tarihi

Telif Eserler

Akşin, Sina. *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5.bs., 2008.

Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Pegem Akademi. 31.bs., 2019.

Arman, Hürrem. *Piramidin Tabanı: Köy Enstitüleri ve Tonguç*. İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüsü Yayınları, 2.bs., 2016.

Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi. (Ed. Fatma Acun), Ankara: Siyasal Kitabevi, 11.bs., 2010.

Aydemir, Şevket Süreyya. *İkinci Adam C:II. İstanbul*: Remzi Kitabevi, 1967.

Aydoğan, Karabey. *Uygarlığın Tuğlası: Arifiye Köy Enstitüsü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.

Baş, İsmet. *Gönen Köy Enstitüsü ve Sonrası*. (Yay. Haz. Niyazi Altunya), İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüsü Yayınları, 2014.

Başaran, Mehmet. *Büyük Aydınlanmacı Hasan Âli Yücel*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 6.bs., 2020.

Bilâ, Hikmet. *CHP Tarihi: 1919-1979*. Ankara: Doruk Matbaacılık Sanayii, 1979.

Cimi, Mehmet. *Tonguç Baba (Ülkeyi Kucaklayan Adam)*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.

Çavdar, Tevfik. *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi: 1839-1950*. İmge Kitabevi, Ankara, 3.bs., 2004.

Erim, Nihat. *Günlükler: 1925-1979*, I. C. (Haz. Ahmet Demirel), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.

Eroğul, Cem. *Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi, 2.bs., 1990.

Gedikoglu, Şevket. *Evreleri, Getirdikleri ve Yankularıyla Köy Enstitüleri*. Ankara: İş Matbaacılık ve Ticaret, 1971.

Gümüsoğlu, Firdevs. *Sözlü ve Yazılı Belgeler Işığında Cılavuz Köy Enstitüsü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3.bs., 2019.

Fırtına, Bahattin. *Bilge İnsan: Sıtkı Akkay*. İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları, 2.bs., 2006.

İlhan, M. Hamdi. *Semaniye Medresesinden Köy Enstitülerine: (Türk Eğitim Sisteminin Dünü ve Bugünü)*. İstanbul: Çantay Kitabevi, 2010.

İnan, Rauf M. *Bir Ömrün Öteki Öyküsü 2: Köy Enstitüleri ve Sonrası*. Ankara: Öğretmen Yayınları, 1988.

İnönü, İsmet. *Defterler I*. (Haz. Ahmet Demirel), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 3.bs., 2008.

İsmet İnönü: Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler: 1944-1950, (Haz. İlhan Turan). Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 2003.

Millî Şefin Söylev, Demeç ve Mesajları. (Der. Kadri Kop), İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1945.

Karpat, Kemal H. *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Temeller*. İstanbul: Afa Yayınları, 1996.

Kızılçullu Köy Enstitülü Yıllar. (Haz. Kemal Kocabaş), İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları, 2.bs., 2016.

Kirby, Fay. *Türkiye'de Köy Enstitüleri*. İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 3.bs., 2010.

Köy Enstitüleri. (Haz. Mehmet Özel), Ankara: TC Kültür Bakanlığı Yayınları.

Özgen, Bekir. *Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri.* İzmir: Dikili Belediyesi Kültür Yayınları, 1993.

Tanıklarla Beşikdüzü Aydınlığı. (Yay. Haz. Kemal Kocabaş), İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları, 2017.

Tonguç, Engin. *Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç: Yaşamı, Öğretisi ve Eylemi.* İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüsü Yayınları, 3.bs., 2007.

Tonguç'a Kitap. İstanbul: İmece Yayınları, 1961.

Turan, Şerafettin. *İsmet İnönü, Yaşamı, Dönemi, Kişiliği.* Ankara, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.

Türkoğlu, Pakize. *Kısa Süren Hasat.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2.bs., 2014.

Türkoğlu, Pakize. *Tonguç ve Enstitüleri.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2.bs., 2000.

Üzer, Muhammed. *Türk Modernleşmesinde Köy Enstitüleri ve Köy Enstitüleri Üzerine Yapılan Tartışmalar.* Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

Sürelî Yayınlar

Antalya

Tanin

Cumhuriyet

Ulus

Kızılay

Vatan

Marmara Coğrafya Dergisi

Yeni Sabah

Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi

Yeni Toplum

Tan

EKLER

EK 1. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Köy Enstitüleri'ne Yaptığı Ziyaretler

Köy Enstitüsü Adı	Yeri	Ziyaret Yılı
Akçadağ	Malatya	1941, 1943
Akpınar	Samsun	1942, 1943
Aksu	Antalya	1943
Arifiye	Sakarya	1942 (2)
Beşikdüzü	Trabzon	1943, 1947
Çifteler	Eskişehir	1942
Cılavuz	Kars	1943
Düziçi	Adana	1943
Hasanoğlan	Ankara	1942, 1943, 1944, 1946
Gölköy	Kastamonu	1949
Gönen	Isparta	1943
İvriz	Konya	1942
Kepirtepe	Edirne	1942
Kızılçullu	İzmir	1941, 1943
Pazarören	Kayseri	1942
Pulur	Erzurum	1943, 1947
Savaştepe	Balıkesir	1942, 1943
Yıldızeli	Sivas	1942, 1943, 1944, 1947